

**ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ**

**ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΚΡΑΧ ΤΟΥ 2008: ΑΙΤΙΑ ΚΑΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ**

ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΑΤΘΑΙΟΥ (ΑΜ 7743)
ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΑΝΤΩΝΟΜΑΝΩΛΑΚΗΣ (ΑΜ 7935)

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΣ
Αναπληρωτής Καθηγητής

ΗΡΑΚΛΕΙΟ, 2013

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	3
---------------	---

ΜΕΡΟΣ Α΄: ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο : ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΡΙΣΕΩΝ

1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	4
1.2 ΟΡΙΣΜΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ.....	5
1.3 ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΡΙΣΕΩΝ.....	6

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο : ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΡΙΣΕΩΝ

2.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
2.2 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ.....	7
2.3 Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 1930.....	9
2.4 Η ΠΕΤΡΕΛΑΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 1970.....	10
2.5 ΑΛΛΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΚΡΙΣΕΩΝ.....	12
2.6 Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 2008.....	14
2.6.1 ΑΙΤΙΕΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ.....	15
2.6.2 ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΚΡΙΣΗΣ.....	21

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο : ΕΥΡΩΖΩΝΗ: ΤΟ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

3.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	23
3.2 Η ΔΥΝΑΜΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ.....	23
3.3 ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ.....	24
3.3.1 ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ.....	25
3.3.1.1 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ.....	25
3.3.1.2 ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ.....	28
3.3.2 ΟΜΟΙΟΓΕΝΕΙΕΣ - ΑΝΟΜΟΙΟΓΕΝΕΙΕΣ.....	30
3.3.3 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΤΑΞΗ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΜΕ ΚΡΙΤΗΡΙΟ ΤΟ ΒΑΘΜΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥΣ.....	32
3.4 ΕΥΡΩΠΗ: ΤΟ ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΗΠΑ.....	33

ΜΕΡΟΣ Β΄: ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο : Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΚΡΑΧ ΤΟΥ 2008 ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΖΩΝΗ

4.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	34
4.2 Η ΤΡΙΠΛΗ ΚΡΙΣΗ ΠΟΥ ΑΠΕΙΛΕΙ ΤΗΝ ΕΥΡΩΖΩΝΗ.....	35
4.2.1 Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ	35
4.2.2 Η ΚΡΙΣΗ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ.....	36
4.2.3 Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΑΣΗΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ.....	38
4.3 ΜΝΗΜΟΝΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ: ΑΡΝΗΤΙΚΗ ΕΠΙΔΡΑΣΗ Ή ΤΡΟΠΟΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ;.....	42

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο : ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΚΡΙΣΗΣ

5.1 ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΥΡΩΖΩΝΗ.....	46
5.2 ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΙΣ ΑΓΟΡΕΣ	48
5.3 ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΙΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ	49
5.3.1 ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΙ – ΚΕΥΝΣΙΑΝΟΙ – ΜΑΡΞΙΣΤΕΣ	49
5.3.2 ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΑΛΛΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	54
5.4 ΠΩΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΕ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ Η ΙΣΛΑΝΔΙΑ.....	58

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	60
--------------------------	-----------

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	62
--------------------------	-----------

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία μελετάει την κρίση του 2008 και εξετάζει ποιιά ήταν τα πραγματικά αίτια αυτής και ποιές οι συνέπειές της στην οικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί ένα πρωτότυπο παράδειγμα νέας δομημένης παγκόσμιας οικονομίας, η οποία παίζει κυρίαρχο ρόλο στις παγκόσμιες χρηματαγορές και συναλλαγές. Ωστόσο, ακολουθώντας το παράδειγμα των ΗΠΑ για μια ενοποιημένη οικονομία, η Ευρώπη δεν έχει λάβει υπόψη της την διαφορετικότητα των κρατών – μελών της, με αποτέλεσμα τα χαρακτηριστικά του κάθε κράτους μέλους να αντικρούονται ή τουλάχιστον να μην ταυτίζονται με τις ανάγκες των μεγάλων και ηγετικών κρατών εντός της ευρωζώνης. Η κρίση αποδείχτηκε καταλύτης διότι απέδειξε ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν διέθετε ένα αποτελεσματικό μηχανισμό αποκατάστασης των οικονομικών διακυμάνσεων και ακολουθώντας μία μονόπλευρη οικονομική πολιτική λιτότητας στοχεύει στην επανένταξη των κρατών – μελών με υψηλά ποσοστά χρέους σε τροχιά ανάπτυξης. Λύσεις υπάρχουν αρκεί να τεθεί ένας στόχος πραγματικής ολοκλήρωσης της ευρωζώνης και όχι μόνο εξυπηρέτησης μερικών κρατών – μελών.

ΜΕΡΟΣ Α΄: ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΡΙΣΕΩΝ

1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το έτος 2009 η παγκόσμια οικονομία βρέθηκε αντιμέτωπη με τη χειρότερη ύφεση της μεταπολεμικής περιόδου, με το ρυθμό οικονομικής ανάπτυξης να μειώνεται σημαντικά σε όλες τις χώρες. Οι χώρες που βασίζονται στις εξαγωγές επλήγησαν περισσότερο, καθώς από το τελευταίο τρίμηνο του 2008, το διεθνές εμπόριο υπέστη καθίζηση. Η ένταση και η διάρκεια της κρίσης, ιδίως μετά την δραματική επιδείνωσή της στα μέσα Σεπτεμβρίου του 2008, έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη μετέπειτα διαμόρφωση της παγκόσμιας οικονομίας. Είναι αξιοσημείωτο ότι την τελευταία δεκαετία έως το 2007, οικονομολόγοι και αναλυτές σχολίαζαν θετικά την επίτευξη συνεχόμενων υψηλών ρυθμών παγκόσμιας ανάπτυξης με ταυτόχρονα χαμηλό πληθωρισμό. Σήμερα, το τοπίο έχει αλλάξει δραματικά. Η προσοχή όλων είναι στραμμένη στην αντιμετώπιση των καταστροφικών συνεπειών της μεγαλύτερης κρίσης στο διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα από τον καιρό της Μεγάλης Ύφεσης του 1929.

Η χρηματοπιστωτική κρίση που ξέσπασε στα τέλη του Δεκεμβρίου το 2007 - αρχές το 2008 αποδείχτηκε ως η χειρότερη στην παγκόσμια ιστορία κρίση, δεδομένου και της έκτασης και του μεγέθους που έλαβε χώρα. Εκτός όμως από αυτά τα δεδομένα, τα χαρακτηριστικά της που την τοποθετούν ως την χειρότερη είναι η συνέπειες που αυτή έχει στη παγκόσμια οικονομία, επηρεάζοντας τη χρηματοπιστωτικό τομέα από όπου και ξεκίνησε, τις χρηματαγορές, την αγορά εργασίας, τις δανειακές συμβάσεις σε εθνικό επίπεδο μεταξύ δανειστών και δανειζόμενων και τέλος τους μακροοικονομικούς δείκτες λόγω μείωσης της παραγωγικότητας.

Ωστόσο, το παγκόσμιο κραχ του 2008 ενώ αρχικά επηρέασε την παγκόσμια οικονομία ξεκινώντας από την κτηματομεσιτική αγορά των ΗΠΑ, εξαπλώθηκε ταχύτατα μέσω της τιτλοποίησης των επισφαλών δανείων, και η φούσκα έσκασε τελικά στα χέρια της Lehman Brothers που ήταν και η πρώτη από τις επενδυτικές τράπεζες που δήλωσε πτώχευση. Υπήρξε μια σειρά σοβαρών επιπτώσεων αυτού του γεγονότος στον χρηματοπιστωτικό τομέα όπως συγχωνεύσεις, αναδιαρθρώσεις ή και εξαγορές.

Σκοπός της μελέτης της παρούσης εργασίας είναι μια θεωρητική προσέγγιση και μία διερεύνηση της επίδρασης που έχει το παγκόσμιο κραχ του 2008 στην Ευρωζώνη.

1.2 ΟΡΙΣΜΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗΣ

Οικονομική κρίση είναι το φαινόμενο κατά το οποίο μια οικονομία χαρακτηρίζεται από μια διαρκή και αισθητή μείωση της οικονομικής δραστηριότητας. Η οικονομική δραστηριότητα αναφέρεται σε όλα τα μακροοικονομικά μεγέθη της οικονομίας, όπως η απασχόληση, το εθνικό προϊόν, οι τιμές, οι επενδύσεις κ.λπ. Ο βασικότερος δείκτης οικονομικής δραστηριότητας είναι οι επενδύσεις, οι οποίες, όταν αυξομειώνονται, συμπαρασύρουν μαζί τους και όλα τα υπόλοιπα οικονομικά μεγέθη¹.

Συνεπώς, κρίση είναι η κατάσταση κατά την οποία δεν υπάρχουν επενδύσεις, η παραγωγικότητα είναι χαμηλή και τα δημοσιονομικά και νομισματικά εργαλεία χρησιμοποιούνται για εξεύρεση χρημάτων μειώνοντας ουσιαστικά την προσφορά χρήματος και αυξάνοντας του φόρους με αποτέλεσμα την περεταίρω μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος και της αγοραστικής δύναμης του καταναλωτή. Μια οικονομική όμως κρίση έχει και τις κοινωνικές της συνέπειες.

Η κρίση έχει παραχθεί ή επιδεινωθεί σοβαρά σε ευρεία κλίμακα αλλά σε διαφοροποιημένες περιπτώσεις σε όλη την υδρόγειο. Οι αρνητικές επιπτώσεις, οι οποίες έχουν αναφερθεί από πολλά κράτη ποικίλλουν ανά χώρα, περιφέρεια, επίπεδο ανάπτυξης και σοβαρότητα, περιλαμβάνουν τα εξής:

- Ταχεία αύξηση της ανεργίας, της φτώχειας και της πείνας
- Επιβράδυνση της ανάπτυξης, οικονομική συρρίκνωση
- Αρνητικές συνέπειες για το εμπορικό ισοζύγιο και το ισοζύγιο πληρωμών
- Εξάντληση των επιπέδων των άμεσων ξένων επενδύσεων
- Οι μεγάλες και ασταθείς κινήσεις στις συναλλαγματικές ισοτιμίες
- Καλλιέργεια ελλειμμάτων του προϋπολογισμού, μείωση των φορολογικών εσόδων και μείωση των δημοσιονομικών περιθωρίων
- Συρρίκνωση του διεθνούς εμπορίου
- Αυξημένη αστάθεια και πτωτικές τιμές για βασικά προϊόντα
- Μείωση των εμβασμάτων προς τις αναπτυσσόμενες χώρες

¹Γεώργιος Κουφάρης.(2010) *Η παγκόσμια οικονομική κρίση και οι χρηματιστηριακές αγορές*

- Σημαντική μείωση των εσόδων από τον τουρισμό
- Μαζική αντιστροφή των εισροών ιδιωτικών κεφαλαίων
- Μειωμένη πρόσβαση σε πιστώσεις και χρηματοδότηση του εμπορίου
- Μειωμένη λαϊκή εμπιστοσύνη στα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα
- Μειωμένη ικανότητα να διατηρηθούν τα κοινωνικά δίκτυα ασφαλείας και η παροχή άλλων κοινωνικών υπηρεσιών, όπως η υγεία και η εκπαίδευση
- Αύξηση της βρεφικής θνησιμότητας
- Κατάρρευση της αγοράς στέγης²

1.3 ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΡΙΣΕΩΝ

Η οικονομικές κρίσεις διακρίνονται ανάλογα τον τομέα που δημιουργούνται το μέγεθος της έκτασης τους και τον τρόπο που ξεσπούν. Από θεματικής άποψης οι κρίσεις μπορεί να είναι:

- Συγκυριακές και αναπτυξιακές κρίσεις
- Πληθωριστικές κρίσεις
- Κρίσεις στις αγορές αγαθών (κυρίως α' υλών και ενέργειας)
- Υπερχρέωση κρατών και πτώχευση
- Συναλλαγματικές κρίσεις
- Χρηματιστηριακές φούσκες και κρίσεις
- Συνδυασμένες κρίσεις³

Κάθε μια από τις παραπάνω περιπτώσεις διαφέρει από τις υπόλοιπες ως προς τον τρόπο εμφάνισης, της επιπτώσεις στην οικονομία και τις αγορές (με γενικά χαρακτηριστικά όλων τη μείωση της οικονομικής δραστηριότητας και των μακροοικονομικών μεταβλητών όπως ΑΕΠ), τα αίτια που τις προκαλούν, τον τρόπο διάδοσης τους στη παγκόσμια αγορά και τέλος ως προς την πολιτική, νομισματική και οικονομική, αντιμετώπισή τους.

Η κρίση του 2008 ανήκει στην κατηγορία της χρηματοπιστωτικής κρίσης γιατί ξεκίνησε από την πτώχευση της επενδυτικής Lehman Brothers.

² Mihaly Simai *Το Φόντο, Τα Χαρακτηριστικά Και Οι Συνέπειες Της Τρέχουσας Παγκόσμιας Κρίσης Και Η Μετάβαση Στον Κόσμο Μετά Την Κρίση*

³ Άγγελος Κότιος Σημειώσεις Μαθήματος Ανάλυση και Διαχείριση Διεθνών Οικονομικών Κρίσεων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο : ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΡΙΣΕΩΝ

2.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο κεφάλαιο αυτό θα αναλύσουμε τα υποδείγματα οικονομικών κρίσεων σύμφωνα με το προηγούμενο κεφάλαιο για τις διακρίσεις των οικονομικών κρίσεων. Από το μεγάλο κραχ του 1930, που ήταν η πρώτη κρίση με τεράστιες συνέπειες, οικονομικές και κοινωνικές, μέχρι την τελευταία του 2008 πολλές οικονομικές κρίσεις έχουν κατά καιρούς ξεσπάσει στη παγκόσμια αγορά.

2.2 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Το κραχ του 1930 αποτελεί σημείο-κρίση ορόσημο για τη παγκόσμια αγορά και για τις συνέπειες που η κρίση μπορεί να έχει στη κοινωνία και την οικονομία. Στην περίπτωση της κρίσης στην Ελλάδα, η προσπάθεια επικεντρωνόταν στην αποφυγή της χρεοκοπίας. Το τελικό στάδιο μιας κρίσης αφότου οι πρώτες επιπτώσεις εμφανιστούν είναι η χρεωκοπία. Στην κρίση του 1930 οι επιπτώσεις ήταν τόσο δυσμενείς που ακόμα και σήμερα αναφέρονται σε αντιπαραβολή για μία πιθανή χρεοκοπία χώρας. Ωστόσο, πριν την κρίση του 1930, υπήρξαν και άλλες κρίσεις οι οποίες είχαν επηρεάσει ως ένα βαθμό την τότε αγορά. Η διαφορά με τις κρίσεις του 21^{ου} αιώνα είναι ότι λόγω της παγκοσμιοποίησης, της δυναμικής και αλληλεπίδρασης της σημερινής οι οικονομίας, τα αποτελέσματα είναι εντελώς διαφορετικά: μια οικονομική διακύμανση στην αγορά του Τόκιο ή της Αμερικής μπορεί να επηρεάσει άμεσα μια τρίτη αγορά όπως της Μεγάλης Βρετανίας ή οποιαδήποτε άλλη. Συνοπτικά αναφέρουμε μερικές από τις πριν τον Α΄ παγκόσμιο πόλεμο κρίσεις:

- Η χρεοκοπία του κράτους των Αψβούργων (1557-60)
- Η κρίση (φούσκα) της τουλίπας στην Ολλανδία (tulip mania) (1634-1637)
- Η αγγλική νομισματική κρίση (1696)
- Η χρηματοπιστωτική κρίση του συστήματος του John Law στη Γαλλία (1716-1720)
- Η φούσκα της Νότιας Θάλασσας στην Αγγλία (1711-1720)
- Η εμπορική κρίση του Αμβούργου (1799)
- Η βρετανική οικονομική κρίση λόγω υπερπροσφοράς (1815)
- Βρετανική χρηματοπιστωτική κρίση (1825)
- Η κρίση στις ΗΠΑ και εν συνεχεία στη Μεγάλη Βρετανία (1837-1843)
- Η βρετανική κρίση των σιδηροδρόμων 1847)

- Η πρώτη παγκόσμια οικονομική κρίση του 1857 (ξεκίνησε στις ΗΠΑ)
- Η τραπεζική και οικονομική κρίση του 1873 (κράτησε μέχρι το 1878)
- Η κατάρρευση των χρηματιστηρίων στη Γαλλία (1882)

Οι κρίσεις μέχρι και την κατάρρευση των χρηματιστηρίων της Γαλλίας το 1882 δεν είχαν τις επιπτώσεις που είχαν οι επερχόμενες κρίσεις στην παγκόσμια αγορά. Και οι πετρελαϊκές κρίσεις, και η κατάρρευση του Bretton Woods επηρέασαν τις παγκόσμιες αγορές, άλλες με μεγαλύτερες συνέπειες και άλλες με μικρότερες.

- Η κατάρρευση της Γερμανίας λόγω υπερπληθωρισμού (1923)
- Η παγκόσμια οικονομική κρίση (1929 – 1935)
- Ο υπερπληθωρισμός σε πολλές χώρες μετά το Β' παγκόσμιο Πόλεμο (1945-49)
- Η κατάρρευση του συστήματος του Bretton Woods (1971-73)
- Η πρώτη πετρελαϊκή κρίση (1973)
- Η δεύτερη πετρελαϊκή κρίση (1979/80)
- Η κρίση των αμερικάνικων ταμειυτηρίων (1981)
- Η ιαπωνική κρίση (από το 1991 και μετά)
- Η κρίση της Τεκίλας (Μεξικό, 1994/95)
- Η κρίση στην Νοτιοανατολική και Ανατολική Ασία (1997/98)
- Η Dot Com φούσκα (2000)
- Η παγκόσμια οικονομική κρίση μετά το 2008⁴

Οι σημαντικότερες από αυτές τις κρίσεις με αφετηρία την κρίση του 1930 είναι οι πετρελαϊκές κρίσεις, δεκαετία του 1970 και η σημερινή με τις πρωτοφανείς επιπτώσεις στην παγκόσμια αγορά, τις διεθνής χρηματιστηριακές αγορές και τις επιμέρους κρατικές αγορές. Οι υπόλοιπες κρίσεις δεν είχαν την έκταση και οι συνέπειες τους είτε δεν ήταν τόσο επιζήμιες όσο χρειάζονταν για να κλονίσουν την παγκόσμια αγορά είτε η χρονική περίοδος που διήρκεσαν κράτησε μικρό χρονικό διάστημα, οπότε εύλογα δεν ήταν αρκετό να επηρεάσει άλλες αγορές. Μία τέτοια περίπτωση ήταν η <<Μαύρη Τετάρτη>> για την Τράπεζα της Αγγλίας το Σεπτέμβριο του 1992 σε μια μέρα τα επιτόκια αυξήθηκαν από 10% σε 15%. Τελικά η κρίση αυτή ξεπεράστηκε γρήγορα με κάμψη της υποτιμημένης στερλίνας.

⁴ Άγγελος Κότιος Σημειώσεις Μαθήματος Ανάλυση και Διαχείριση Διεθνών Οικονομικών Κρίσεων

2.3 Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 1930

Το κραχ στη Wall Street το 1929, η "Μαύρη Πέμπτη" όπως έμεινε στην ιστορία, ήταν το γεγονός που οδήγησε την αμερικανική και παγκόσμια οικονομία σε μία πρωτοφανή κρίση, που κατέληξε στην ύφεση της δεκαετίας του 1930. Μετά το κερδοσκοπικό ράλι στα τέλη της δεκαετίας του 1920, που οφειλόταν εν μέρει στην ανάδειξη νέων τεχνολογιών όπως το ραδιόφωνο και η αυτοκινητοβιομηχανία, η Wall Street έκλεισε την Πέμπτη 24 Οκτωβρίου του 1929 με απώλειες 13%. Παρά τις προσπάθειες των αρχών να σταθεροποιήσουν την αγορά, το 1932 η Wall Street είχε χάσει πλέον το 90% της αξίας της. Ο δείκτης Dow Jones χρειάστηκε 25 χρόνια για να επιστρέψει στα επίπεδα του 1929. Οι επιπτώσεις για την πραγματική οικονομία ήταν τεράστιες, καθώς οι πολύ μεγάλος αριθμός πολιτών είχαν επενδύσει τεράστια ποσά στο χρηματιστήριο με αποτέλεσμα να χάσουν τα λεφτά τους εκατομμύρια οικογένειες της μεσαίας τάξης.

Μέσα σε τρία χρόνια, το ΑΕΠ των ΗΠΑ είχε μειωθεί κατά το ήμισυ, ένας στους τρεις Αμερικανούς ήταν άνεργος, ενώ οι τράπεζες κατέβασαν ρολά το Μάρτιο του 1933. Τα προβλήματα επιδεινώθηκαν από τις κακές αποφάσεις των αρχών (η Fed αύξησε αντί να μειώσει τα επιτόκια για να προστατέψει το δολάριο, ενώ η κυβέρνηση αύξησε τους δασμούς και διατηρούσε δημοσιονομικά πλεονάσματα αντί να "ζεστάνει" την οικονομία με δημόσιο χρήμα). Η αμερικανική οικονομία χρειάστηκε μια δεκαετία για να συνέλθει, με το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο να λειτουργεί λυτρωτικά, καθώς οι τεράστιες στρατιωτικές δαπάνες εκμηδένισαν την ανεργία και εκτόξευσαν την ανάπτυξη.

Η πρώτη το 1929-1933, που ήταν μία κρίση υπερπαραγωγής. Οι συνέπειες τότε στις ΗΠΑ ήταν η πτώση κατά 40% της βιομηχανικής παραγωγής, τριάντα εκατομμύρια άνεργοι και η χρεοκοπία 865.000 μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Τότε εφαρμόστηκε το περίφημο New Deal του Ρούσβελτ βασισμένο στην ανάληψη από το κράτος βασικών οικονομικών λειτουργιών (δημόσιες επενδύσεις-Κένυς) που ανήκαν στο ιδιωτικό κεφάλαιο, αλλά και η εξολόθρευση από τα στρατεύματα του στρατηγού Douglas Mac Arthur του γιγαντιαίου κινήματος των εργατών-ανέργων, που δημιουργήθηκε⁵. Τελικά την λύση την έδωσε ο Β' παγκόσμιος πόλεμος και αυτό γιατί όσο και αν είναι οξύμωρο, η πολεμική βιομηχανία παρήγαγε και απορρόφησε χιλιάδες εργάτες στη παραγωγική διαδικασία.

⁵Γιώργος Παπασωτηρίου *Η κρίση* (διαθέσιμο: http://gpapaso.blogspot.gr/2009/02/blog-post_12.html)

2.4 Η ΠΕΤΡΕΛΑΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 1970

Οι σημαντικότερες κρίσεις που έπληξαν τη διεθνή οικονομική κοινότητα κατά το δεύτερο μισό του 20ου αιώνα συνέβησαν το 1973 και 1979 αντιστοίχως για το πετρέλαιο.

Το 1973 χαρακτηρίστηκε από το ξέσπασμα του τέταρτου αραβο-ισραηλινού πολέμου και τη συνεπακόλουθη οικονομική κρίση που δημιουργήθηκε με την μορφή του εμπάργκο.

Πιο συγκεκριμένα, τον Οκτώβριο του 1973 το Ισραήλ δέχτηκε επίθεση από τρεις αραβικές χώρες βυθίζοντας την περιοχή σε χάος για πολλοστή φορά. Οι αραβικές χώρες-μέλη του ΟΠΕΚ, για να εκφράσουν τη δυσαρέσκειά τους απέναντι στις ΗΠΑ και στην Ολλανδία, που αποκάλυπτα υποστήριζαν το Ισραήλ, επέβαλαν εμπάργκο στην αποστολή πετρελαίου στις δύο αυτές χώρες. Το τελευταίο γεγονός σε συνδυασμό με τη δυσκολία διακίνησης του πολύτιμου προϊόντος είχε ως αποτέλεσμα οι τιμές να εκτιναχθούν στα ύψη. Αποφάσισαν να καταγγείλουν την αρχή του ορισμού των τιμών του αργού πετρελαίου μέσω συμφωνιών με τις εταιρείες πετρελαίου και να προβούν σε μονομερείς και υψηλές αυξήσεις των τιμών. Τέλος, επαύξησαν και επιτάχυναν τις διεκδικήσεις συμμετοχής τους στις εταιρείες παραγωγής πετρελαίου.

Τα συνδυασμένα αποτελέσματα αυτών των μέτρων ήταν ο τετραπλασιασμός, μέσα σε μερικούς μήνες, της τιμής του πετρελαίου και μια μεγάλη ανασφάλεια για το μέλλον ως προς τις ποσότητες και τις τιμές του εισαγόμενου πετρελαίου από τον μεγαλύτερο εισαγωγέα του κόσμου, την Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Μια κοινή εμπορική πολιτική ως προς το πετρέλαιο θα μπορούσε να έχει αυξήσει σημαντικά τη διαπραγματευτική ικανότητα των χωρών της Κοινότητας. Αλλά, ακόμη και μετά την οδυνηρή απόδειξη της αδυναμίας των ενόπιον ενός ενωμένου μετώπου των παραγωγικών χωρών, τα ευρωπαϊκά κράτη δεν ήταν έτοιμα να εγκαταλείψουν μέρος της κυριαρχίας τους στον πετρελαϊκό τομέα για να διαπραγματευθούν από κοινού τους όρους του εφοδιασμού τους.

Στις χώρες της Κοινότητας η κρίση έγινε στην αρχή αισθητή κυρίως ως ένα πρόβλημα έλλειψης πετρελαίου και μέτρα πάρθηκαν για να το αντιμετωπίσουν (απαγόρευση της κυκλοφορίας των αυτοκινήτων τις Κυριακές, περιορισμοί στις

ταχύτητες, στη θέρμανση, κλπ.). Αλλά καθώς ο φόβος έλλειψης του πετρελαίου μειωνόταν, το πρόβλημα των τιμών, με τις χρηματοοικονομικές του συνέπειες, περνούσε σε πρώτο πλάνο. Πράγματι, ενώ οι δυσκολίες εφοδιασμού μειώνονταν, ιδίως μετά τον Δεκέμβριο του 1973, η τιμή του πετρελαίου εξακολούθησε να ανέρχεται για να φθάσει, μετά το δεύτερο πετρελαϊκό σοκ που προκάλεσε ο πόλεμος του Ιράν με το Ιράκ το 1979, δώδεκα φορές τα προ της κρίσης επίπεδα (από 3 σε 36 δολάρια το βαρέλι). Αυτή η τεράστια αύξηση της τιμής του αργού πετρελαίου σε διάστημα έξι ετών ήταν ένα ισχυρό πλήγμα για τις οικονομίες πολλών χωρών του κόσμου, μεταξύ των οποίων ήταν και εκείνες της Κοινότητας, οι οποίες μετατράπηκαν από πλεονασματικές σε ελλειμματικές. Το ΑΕΠ της Κοινότητας μειώθηκε περισσότερο από 1% σε πραγματικές τιμές και η ύφεση επικράτησε σε σχεδόν όλα τα ευρωπαϊκά κράτη.

Η δραματική αυτή άνοδος των τιμών (από 3 δολάρια το βαρέλι το 1973 σε 20 δολάρια το Μάρτιο του 1974) είχε άμεσο αντίκτυπο στις τιμές άλλων προϊόντων. Οι χώρες-μέλη του ΟΠΕΚ αύξησαν τις τιμές στις μεγάλες εταιρίες πετρελαιοειδών, οι οποίες μετακύλυσαν, μέσω διυλιστηρίων και πρατηρίων, τις αυξήσεις αυτές στους τελικούς καταναλωτές.

Οι παραπάνω αυξήσεις διαχύθηκαν στα υπόλοιπα προϊόντα - με πρώτα εκείνα που επηρεάζονται άμεσα από την τιμή των πετρελαιοειδών, όπως τα πλαστικά, βυθίζοντας την παγκόσμια οικονομία σε ύφεση. Οι επενδύσεις μειώθηκαν και η συνολική ζήτηση παρουσίασε δραματική κάμψη.

Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών των περισσότερων κρατών παρουσίασε έλλειμμα. Προς επικύρωση των ανωτέρω, αναφέρουμε ενδεικτικά ότι το συνολικό "διεθνές" ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών των κρατών πριν από την κρίση παρουσίαζε πλεόνασμα της τάξεως των 20,3 δισ. δολαρίων, ενώ ένα χρόνο μετά το ξέσπασμα της κρίσης (1974), παρουσίαζε έλλειμμα ύψους 10,8 δισ. δολαρίων. Οι χώρες που επλήγησαν περισσότερο ήταν εκείνες που εξαρτιόνταν ενεργειακά αποκλειστικά από εισαγωγές πετρελαίου και δεν διέθεταν άλλες πηγές ενέργειας.

Η πρώτη πετρελαϊκή κρίση, όπως συνηθίζεται να ονομάζεται, οδήγησε σε τρομακτική άνοδο του πληθωρισμού και τη διεθνή οικονομία σε μακροχρόνια ύφεση. Στις ΗΠΑ, για παράδειγμα, το 1973 ο ετήσιος πληθωρισμός "έτρεχε" με ρυθμό της τάξης του

6,2%, ενώ το 1974 με 11,1% ενώ για την Κίνα οι αντίστοιχοι αριθμοί ήταν 11,7% και 24,5%.

Οι δυτικές κυβερνήσεις, ξαφνιασμένες και απροετοίμαστες αρχικά, αντέδρασαν με επεκτατικές δημοσιονομικές και νομισματικές πολιτικές. Αύξησαν δηλαδή την ποσότητα χρήματος και τις κρατικές δαπάνες, με σκοπό να τονώσουν τη ζήτηση. Τα μέτρα αυτά δεν απέδωσαν άμεσα, βοήθησαν όμως τη διεθνή οικονομική κοινότητα να ανακάμψει σταδιακά από την ύφεση. Εκείνο όμως που στάθηκαν ανίκανες να αντιμετωπίσουν, ήταν η υψηλή ανεργία που δημιουργήθηκε λόγω της ύφεσης.

Η πτώση του Σάχη του Ιράν το 1979 και η άνοδος στην εξουσία των φανατικών μουσουλμάνων σήμανε την αρχή ενός δεύτερου "γύρου" ανόδου των τιμών του μαύρου χρυσού, λόγω της διακοπής των εξαγωγών πετρελαίου από την Περσία και της αναταραχής που δημιουργήθηκε. Οι τιμές πήραν για άλλη μια φορά την ανιούσα, από 13 δολάρια το βαρέλι το 1978 σε 32 δολάρια στις αρχές του 1980. Τα κράτη, φοβούμενα περαιτέρω κλιμάκωση των διεθνών καταστάσεων, προέβησαν σε αποθεματοποίηση του πετρελαίου που είχαν υπό την κατοχή τους, με αποτέλεσμα η τιμή του να αυξηθεί ακόμα περισσότερο. Τα αποτελέσματα της δεύτερης πετρελαϊκής κρίσης ήταν περίπου ίδια με εκείνα του 1973, αλλά με διαφορετική ένταση και διάρκεια για κάθε χώρα. Περισσότερο επλήγησαν οι αναπτυσσόμενες μη πετρελαιοπαραγωγικές χώρες, οι οποίες παρουσίασαν για άλλη μια φορά έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών τους.

Ο πληθωρισμός και η ανεργία αυξήθηκαν πάλι, μάλιστα σε τέτοιο βαθμό που οι κυβερνήσεις υιοθέτησαν αντιπληθωριστικές πολιτικές, θεωρώντας τον πρώτο ως τη νούμερο ένα πηγή της παγκόσμιας οικονομίας. Ακολούθησαν δηλαδή διαφορετική οικονομική πολιτική από εκείνη του 1973. Οι δυτικές οικονομίες πάντως, μάλλον άργησαν να "ξεφύγουν" από την κρίση –παρ' όλο που δεν ήταν πρωτόγνωρο φαινόμενο για αυτές- για να ξαναβυθιστούν σε νέο τέλμα δύο έτη μετά το 1981.

2.5 ΑΛΛΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΚΡΙΣΕΙΣ

Υποδείγματα άλλων κρίσεων όπως αναφέρει και ο Γεώργιος Χρηστίδης στο άρθρο του *Οι οικονομικές κρίσεις που συγκλόνισαν το κόσμο* είναι η τελευταία κρίση του 2008 που ξεκίνησε από την αγορά των ακινήτων στις ΗΠΑ, η <<φούσκα>> των

μετοχών υψηλής τεχνολογίας, το fund που γκρέμισε την οικονομία των ΗΠΑ και η Μαύρη Δευτέρα του 1987.

- Η "φούσκα" των μετοχών υψηλής τεχνολογίας (2000):
Στα τέλη της δεκαετίας του 1990 οι πάντες ήταν "ερωτευμένοι" με τις εταιρείες του Ίντερνετ, μολονότι οι περισσότερες εξ αυτών δεν ήταν καν κερδοφόρες. Το "πάρτι" έφτασε στην κορύφωσή του τον Ιανουάριο του 2000, όταν η AOL εξαγόρασε με το αστρονομικό ποσό των 200 δισ. δολάρια τον όμιλο Time Warner. Δύο μήνες αργότερα, το όνειρο μετατράπηκε σε εφιάλτης: Η φούσκα έσκασε, με το δείκτη μετοχών υψηλής τεχνολογίας Nasdaq να χάνει μέχρι τον Οκτώβριο του 2002 το 78% της αξίας του. Οι συνέπειες ήταν ευρύτερες: Η αμερικανική οικονομία προσγειώθηκε απότομα, οι επενδύσεις "πάγωσαν", ενώ τα χτυπήματα της 11ης Σεπτεμβρίου έδωσαν τη χαριστική βολή. Χάρη στην έγκαιρη παρέμβαση της Fed όμως, η οποία με διαδοχικές μειώσεις κατά τη διάρκεια του 2001 μείωσε τα επιτόκια από το 6,25% στο 1%, η μεγαλύτερη οικονομία του πλανήτη μπόρεσε να σταθεί ξανά στα πόδια της.
- Το fund που γκρέμισε την οικονομία των ΗΠΑ:
Το επενδυτικό fund Long-Term Capital Market (LTCM) βρέθηκε σε δεινή θέση μετά την κρίση που ξέσπασε στην Ασία, τη Ρωσία και τη Βραζιλία τη διετία 1997-1998. Έχοντας ποντάρει δισεκατομμύρια δολάρια σε ένα ριψοκίνδυνο στοίχημα για την πορεία των αποδόσεων των κρατικών ομολόγων, το LTCM "κάηκε" όταν η Ρωσία ανέστειλε μονομερώς, τον Αύγουστο του 1998, την εξόφληση των κρατικών ομολόγων, σπέρνοντας τον πανικό στις αγορές και βυθίζοντας το αμερικανικό χρηματιστήριο. Η Fed ανέλαβε και τότε δράση. Έπεισε τις μεγαλύτερες τράπεζες των ΗΠΑ να ρίξουν σωσίβιο σωτηρίας στην LTCM και παράλληλα μείωσε εκτάκτως τα επιτόκια.
- Η "Μαύρη Δευτέρα" του 1987:
Το αμερικανικό χρηματιστήριο υπέστη τη μεγαλύτερη ημερήσια πτώση της ιστορίας του εν καιρώ ειρήνης στις 19 Οκτωβρίου του 1987, ημέρα Δευτέρα. Ο δείκτης Dow Jones έχασε το 22% της αξίας του μέσα σε λίγες ώρες, δίνοντας το έναυσμα για ένα μαζικό ξεπούλημα μετοχών στην Ευρώπη και την Ιαπωνία. Τα αίτια της κρίσης πολλά. Οι φήμες για συνεχή κρούσματα εσωτερικής πληροφόρησης, οι ριψοκίνδυνες εξαγορές, η επιβράδυνση της οικονομίας των ΗΠΑ και η καταβαράθρωση του δολαρίου ήταν τα κυριότερα. Οι φόβοι πολλαπλασιάστηκαν μετά την απόφαση της Γερμανίας να αυξήσει τα επιτόκια, η

οποία συνοδεύτηκε από την περαιτέρω ενίσχυση του μάρκου έναντι του δολαρίου. Ο κίνδυνος χρεοκοπίας μεγάλων αμερικανικών τραπεζών ήταν πλέον ορατός, με αποτέλεσμα η Fed και άλλες μεγάλες κεντρικές τράπεζες να ρίξουν δραστικά τα επιτόκια. Παρότι το κραχ είχε μικρή διάρκεια, η κρίση εκείνη απέδειξε ότι οι παγκόσμιες αγορές αποτελούν συγκοινωνούντα δοχεία και ότι οι αποφάσεις των κεντρικών τραπεζών έχουν επιπτώσεις για τις οικονομίες όλων των χωρών. Παράλληλα, έδωσε το έναυσμα για τη θέσπιση αυστηρότερων κανόνων στον τρόπο λειτουργίας των αγορών, τόσο στις ΗΠΑ όσο και στη Βρετανία⁶.

2.6 Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 2008

Η κρίση του 2008 έχει τις ρίζες της στην αγορά ακινήτων των ΗΠΑ. Η φούσκα που μεγάλωνε και εκτρεφόταν από επισφαλή δάνεια λειτούργησε σαν χιονοστιβάδα υπό τη μορφή των CDO (Collateralised Debt Obligation). Συνοπτικά τα CDO's είναι – θεωρούνται τουλάχιστον – μια μορφή επένδυσης του σύγχρονου χρηματοπιστωτικού τομέα. Περιληπτικά πως λειτουργούν: τα δάνεια των απλών πολιτών αλλά και των κρατών μετατρέπονταν σε τίτλους (τιτλοποίηση) υπό τη μια νέα μορφή - τα CDO's – και γίνονταν αντικείμενο αγοραπωλησίας ανά τον κόσμο⁷. Έτσι, τα δάνεια, επισφαλή ή όχι, και με διαφορετικό ρίσκο και επιτόκιο το κάθε ένα, διαχεόταν στις αγορές. Αυτή η μορφής επένδυση, μαζί με το χρηματοοικονομικό εργαλείο της μόχλευσης (leverage), δημιούργησαν ένα τεράστιο πλασματικό επενδυτικό μοντέλο, το οποίο δεν θα μπορούσε ποτέ με την κοινή λογική να εξυπηρετήσει αυτό που αντιπροσώπευε. Όταν λοιπόν έφτασε στο τέλμα του, η φούσκα αυτή με τους “υψηλούς δείκτες” που αντιπροσώπευαν την ευημερία και την οικονομική ανάπτυξη έσκασε συμπαρασύροντας αγορές, κράτη και λαούς αφήνοντας πολλές χώρες στην υπανάπτυξη. Το ερώτημα που τίθεται αναφορικά με την κρίση του 2008, είναι γιατί κανείς δεν μπόρεσε να προβλέψει την επερχόμενη κρίση, αφού μετά από τόσες κρίσεις στην παγκόσμια αγορά – τουλάχιστον από το 1929 και μετά – οι σύγχρονοι οικονομολόγοι θα έπρεπε να έχουν διδαχθεί από τα μαθήματα της ιστορίας.

⁶Γιώργος Χρηστίδης, *Οι οικονομικές κρίσεις που συγκλόνισαν τον κόσμο* διαθέσιμο: <http://www.makthes.gr/news/economy/5530/>

⁷Γιάννης Βαρουφάκης, (2011) *Παγκόσμιος Μινώταυρος*.

2.6.1 ΑΙΤΙΕΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Τα κυριότερα αίτια της κρίσης του 2008 είναι:

1. Η τεράστια χρήση της τιτλοποίησης στεγαστικών δανείων (securitization).
2. Η πτώση της αξίας των κατοικιών από το σπάσιμο της φούσκας των ακινήτων.
3. Η υπερβολική χρήση δανειακών κεφαλαίων από τα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις (Leverage).
4. Η παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Οικονομίας.
5. Η πλημμελής διαβάθμιση των προϊόντων (Ομόλογα, Σύνθετα χρηματοοικονομικά προϊόντα κλπ) ως προς τους επενδυτικούς κινδύνους, αλλά και των ιδίων των χρηματοοικονομικών εταιρειών (Επενδυτικές Τράπεζες, Εμπορικές Τράπεζες, Αμοιβαία Κεφάλαια, Επενδυτικές Εταιρείες) από τις αρμόδιες διεθνείς εταιρείες αξιολόγησης επενδυτικών κινδύνων.
6. Οι τεράστιες αμοιβές των στελεχών του Χρηματοοικονομικού τομέα (Τράπεζες, Ασφαλιστικές Εταιρείες, Επενδυτικές Εταιρείες κλπ), με τη μορφή bonus.
7. Η έλλειψη αυστηρού νομοθετικού πλαισίου, σχετικά με τον έλεγχο ολόκληρου του Παγκόσμιου Χρηματοοικονομικού Τομέα, και η υιοθέτηση αντίθετα των πλέον χαλαρών μορφών ελέγχου στη διακίνηση των κεφαλαίων⁸.

1. ΤΙΤΛΟΠΟΙΗΣΗ ΔΑΝΕΙΩΝ

Με τη μείωση των επιτοκίων των στεγαστικών δανείων στις ΗΠΑ, στη Μεγάλη Βρετανία και στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σημειώθηκε μια τεράστια αύξηση στις χορηγήσεις στεγαστικών δανείων ιδιαίτερα στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (με χρηματοδότηση μέχρι και του 120% της αξίας των ακινήτων αλλά και δανεισμό πολιτών που δεν διέθεταν τα οικονομικά στοιχεία για να δανειοδοτηθούν). Οι πάντες πίστευαν ότι η οικοδομική δραστηριότητα θα επεκτείνονταν συνεχώς και η αύξηση της κατανάλωσης θα ήταν το πρωταρχικό στοιχείο ανόδου της Οικονομίας των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής .

⁸Χρήστος Καμπόλης και Τραυλός Νικόλαος, *Τα αίτια της πρόσφατης παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης*

Οι σκέψεις αυτές διατυπώνονταν από τα πλέον έγκυρα στελέχη, όπως τον Πρόεδρο της Ομοσπονδιακής Τράπεζας των ΗΠΑ (Federal Reserve) Άλαν Κρίσμαν. Η Federal Reserve είναι η ανεξάρτητη αρχή του κράτους (δεν ελέγχεται από τον Πρόεδρο και το Κογκρέσο) και είναι υπεύθυνη για τον έλεγχο ολοκλήρου του χρηματοπιστωτικού συστήματος.

Έτσι οι εμπορικές Τράπεζες χορήγησαν αρχικά στεγαστικά δάνεια σε μεγάλο αριθμό πελατών, βοηθούμενες από τα χαμηλά επιτόκια και την τεράστια επέκταση της οικοδομικής δραστηριότητας σε αναλογία συνήθως, Ιδίων Κεφαλαίων Τράπεζας προς Υποχρεώσεις Δανειοληπτών 1/9 (σύμφωνα με την αναλογία εποπτικών κεφαλαίων που καθόριζε η Κεντρική Τράπεζα των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής).

Οι Εμπορικές Τράπεζες στην προσπάθειά τους να αυξήσουν τα κεφάλαια τους με είσοδο μετρητών στο ενεργητικό του Ισολογισμού τους «πακετάρουν» διάφορα στεγαστικά δάνεια και εκδίδουν εταιρικά ομόλογα (Mortgage Backed Securities – MBS).

Η τιτλοποίηση δανείων έλαβε κυρίως τεράστιες διαστάσεις, διότι τα στελέχη των τραπεζών προκειμένου να εμφανίσουν βραχυπρόθεσμα κέρδη και να εισπράξουν τεράστια χρηματικά ποσά με τη μορφή (Bonus) χρησιμοποιούσαν αυτά τα εργαλεία.

Τα εταιρικά ομόλογα (MBS) πωλούνταν από τις Επενδυτικές Τράπεζες (Lehman Brothers) σε :

- α. Αμοιβαία Κεφάλαια.
- β. Συνταξιοδοτικά Ταμεία (κρατικά, ημικρατικά ,εταιρικά).
- γ. Ασφαλιστικές εταιρείες.
- δ. Επενδυτικές Τράπεζες.
- ε. Εμπορικές Τράπεζες.
- στ. Hedge Funds

Το μέγεθος των MBS που εκδόθηκαν το 2007 στις ΗΠΑ ήταν 7,3 τρις δολάρια. Οι θεσμικοί επενδυτές προκειμένου να εξασφαλισθούν για τα ομόλογα που κατείχαν στα περιουσιακά τους στοιχεία αγόραζαν Συμβόλαια Προστασίας Έναντι Κινδύνων Χρεοκοπίας Ομολόγων (Credit Default Swaps). Τα περισσότερα από αυτά εξέδιδε ο ασφαλιστικός κολοσσός American International Group (AIG). Μετά τη χρεοκοπία

όμως της Lehman Brothers, αλλά και την αδυναμία των επενδυτικών τραπεζών να επιστρέψουν κεφάλαια στους επενδυτές ομολόγων υποχρεώθηκε σε αποζημιώσεις τεραστίων χρηματικών ποσών έναντι των συμβολαίων CDS.

Επίσης κινδύνεψε με χρεοκοπία με αποτέλεσμα η κυβέρνηση των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής να σπεύσει σε κρατική βοήθεια δια της ομοσπονδιακής τράπεζας (Fed) παρέχοντας 85 δις. Δολάρια και να λάβει τον έλεγχο του 80% του μετοχικού κεφαλαίου του ασφαλιστικού κολοσσού.

Παράλληλα η Αμερικανική κυβέρνηση διαμέσου της Fed παρείχε ρευστότητα στο τραπεζικό σύστημα ύψους 50 δις δολάρια. Η 4η επενδυτική τράπεζα των ΗΠΑ (Lehman Brothers) κηρύχθηκε σε πτώχευση, ενώ τμήματα και περιουσιακά της στοιχεία πουλήθηκαν στην αγγλική τράπεζα Barclays.

2. ΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΑΞΙΑΣ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΙΩΝ ΣΤΙΣ ΗΝΩΜΕΝΕΣ ΠΟΛΙΤΕΙΕΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ ΑΠΟ ΤΟ ΣΠΑΣΙΜΟ ΤΗΣ ΦΟΥΣΚΑΣ ΤΩΝ ΑΚΙΝΗΤΩΝ

Η τεράστια προσφορά ακινήτων στις ΗΠΑ, λόγω των χαμηλών στεγαστικών επιτοκίων και της μεγάλης ρευστότητας που προσέφεραν οι Τράπεζες, είχε σαν αποτέλεσμα την πτώση της αξίας των κατοικιών.

Η πτώση αυτή λόγω υπερπροσφοράς δεν ήταν σε ορισμένους κατόχους ακινήτων της τάξεως του 10% ή 30%, αλλά υπήρχε και μηδενική ή αρνητική καθαρή θέση.

Το Μάρτιο του 2008 το 11% των κατόχων στεγαστικών δανείων ή αλλιώς 11.000.000 ιδιοκτήτες είχαν μηδενική ή αρνητική καθαρή θέση ακινήτου και έτσι μην έχοντας κανένα κίνητρο για την αποπληρωμή του δανείου, τη σταματούσαν.

Οι κάτοχοι των τιτλοποιημένων δανείων λόγω αυτής της κατάστασης δεν εισέπρατταν τόκους και κεφάλαιο, με αποτέλεσμα τα εταιρικά ομόλογα να υποστούν σημαντική μείωση της βαθμολογίας τους.

3. ΥΠΕΡΒΟΛΙΚΗ ΧΡΗΣΗ ΔΑΝΕΙΑΚΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ ΑΠΟ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ (Leverage)

Τα χαμηλά επιτόκια και η υπερβάλλουσα ρευστότητα, λόγω της πολιτικής της Ομοσπονδιακής Τράπεζας των ΗΠΑ, αύξησε υπερβολικά τον δανεισμό των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων και μείωσε υπερβολικά την αποταμίευση.

Έτσι όταν ξέσπασε η κρίση, ο υπερβολικός δανεισμός καθιστούσε απαγορευτική την περαιτέρω χρηματοδότηση με αποτέλεσμα πολλές επιχειρήσεις, ακόμη και κολοσσοί, να οδηγηθούν σε χρεοκοπία όπως και πάρα πολλά νοικοκυριά.

Η αναλογία Υποχρεώσεων προς Ίδια Κεφάλαια από 9 προς 1 στις εμπορικές τράπεζες μετατράπηκε σε 20 προς 1 στις επενδυτικές τράπεζες που υπήρξαν ανάδοχοι των εταιρικών ομολόγων (MBS). Σε αρκετές τράπεζες η μόχλευση είναι πολύ μεγαλύτερη και μάλιστα της τάξης 30 προς 1, ακόμη και 50 προς 1. Συνεπώς, είναι οφθαλμοφανές πόσο τοξική καθίσταται η σχέση Υποχρεώσεις – Ίδια Κεφάλαια.

4. ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Η παγκοσμιοποίηση της διεθνούς οικονομίας είχε σαν αποτέλεσμα, το χρηματοοικονομικό πρόβλημα που ξεκίνησε από τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής να μεταδοθεί σαν τοξικό απόβλητο σε ολόκληρο τον κόσμο. Στα χαρτοφυλάκια πολλών Ευρωπαϊκών Τραπεζών, και κυρίως στη Μεγάλη Βρετανία, υπήρχε μεγάλος αριθμός τοξικών ομολόγων που δεν εξυπηρετούνταν, με αποτέλεσμα να κινδυνεύσουν πολλές τράπεζες και ενώπιον του κινδύνου χρεοκοπίας να ζητήσουν κρατική ενίσχυση. Έτσι στις ΗΠΑ κρατικοποιήθηκαν οι πιστωτικοί οργανισμοί που παρείχαν στεγαστικά δάνεια (π.χ. Fannie Mae και Freddie Mac).

Στη Γερμανία κρατικοποιήθηκε η στεγαστική τράπεζα Hypo Real Estate ενώ στη Μεγάλη Βρετανία κρατικοποιήθηκε η τράπεζα Lloyd's από την κυβέρνηση Γκόρντον Μπράουν. Τα «τοξικά» τιτλοποιημένα ομόλογα μόλυναν τα χαρτοφυλάκια πολλών ευρωπαϊκών Τραπεζών με αποτέλεσμα για διαγράφονται επισφάλειες και να ζητείται κρατική συνδρομή με τη μορφή κρατικών εγγυήσεων.

Η χρηματοπιστωτική κρίση στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής μεταδόθηκε σε ολόκληρο τον κόσμο και οι τράπεζες διέκοψαν τις χρηματοδοτήσεις σε ιδιώτες και επιχειρήσεις. Η κρίση μετατράπηκε σε βρόγχο για χιλιάδες επιχειρήσεις. Επηρέασε όλους τους κλάδους της οικονομίας, με δυσάρεστα αποτελέσματα (μεγάλη αύξηση της ανεργίας, απολύσεις, συγχωνεύσεις επιχειρήσεων και χρεοκοπίες, σε πολλές χώρες η ανάπτυξη επιβραδύνεται ή καθίσταται αρνητική, το ΑΕΠ μικραίνει, ο δανεισμός πολλών κρατών γίνεται πολύ ακριβός ή αδύνατος και αυξάνει το δημόσιο χρέος).

5. ΠΛΗΜΜΕΛΗΣ ΔΙΑΒΑΘΜΙΣΗ ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ ΚΑΙ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ ΑΠΟ ΤΙΣ ΑΡΜΟΔΙΟΥΣ ΟΙΚΟΥΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΠΙΣΤΟΛΗΠΤΙΚΗΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑΣ

Στη διεθνή οικονομική σκηνή υπάρχουν διεθνείς οίκοι αξιολόγησης όπως: Standard & Poor's Rating Service, Fitch, Moody's οι οποίοι αξιολογούν την πιστοληπτική ικανότητα εταιρειών (Τραπεζών, Ασφαλιστικών Εταιρειών, Αμοιβαίων Κεφαλαίων, Επενδυτικών Τραπεζών), τα χρηματοοικονομικά προϊόντα, αλλά και την πιστοληπτική ικανότητα των κρατών.

Το τοπίο μέσα στο οποίο κινούνται οι διεθνείς αυτοί οίκοι είναι τόσο «θολό», ώστε να ενεργούν ανάλογα με τα συμφέροντα τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι, ότι στις 16 Σεπτεμβρίου 2008 που η 4η επενδυτική τράπεζα των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής (Lehman Brothers) κατέθεσε αίτηση για υπαγωγή στο άρθρο 11 του αμερικανικού πτωχευτικού κώδικα, αξιολογούνταν θετικά από τους διεθνείς οίκους. Μάλιστα πριν λίγες εβδομάδες είχε αξιολόγηση πιστοληπτικής ικανότητας AAA.

Οι οίκοι αυτοί αξιολογούσαν τα ομόλογα των επενδυτικών οίκων και είχαν κάθε συμφέρον να δίδουν αναληθείς αξιολογήσεις για τα προϊόντα και τις εταιρείες. Με τέτοια αναξιοπιστία, πως οι οίκοι αυτοί θα αξιολογούν τον κίνδυνο των χρηματοοικονομικών προϊόντων, των εταιρειών και κρατών όταν κατέστησαν ανίκανοι να αξιολογήσουν και να διαγνώσουν έγκαιρα τον κίνδυνο χρεοκοπίας τραπεζών και διαφόρων εταιρειών;

6. ΤΕΡΑΣΤΙΕΣ ΑΜΟΙΒΕΣ (BONUS) ΤΩΝ ΣΤΕΛΕΧΩΝ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ

Τα στελέχη των μεγάλων πολυεθνικών εταιρειών του χρηματοοικονομικού τομέα (Τράπεζες, Ασφαλιστικές Εταιρείες, Αμοιβαία Κεφάλαια κλπ), λάμβαναν τεράστιες αμοιβές με την μορφή πρόσθετων παροχών (Bonus) για τα οικονομικά αποτελέσματα που επετύγχαναν στις εταιρείες τους.

Επειδή όμως, τα στελέχη είχαν κίνητρο άμεσου πλουτισμού δεν ενδιαφέρονταν για τα μακροπρόθεσμα οικονομικά αποτελέσματα αλλά μόνο για τα βραχυπρόθεσμα.

Η νέα κυβέρνηση των ΗΠΑ, στην προσπάθεια της για εξάλειψη αυτού του φαινομένου έθεσε όρια στις αμοιβές των στελεχών των εταιρειών που έλαβαν κρατικές ενισχύσεις.

7. ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΥΣΤΗΡΟΥ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΓΙΑ ΕΛΕΓΧΟ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

Μια από τις αιτίες της χρηματοοικονομικής κρίσης, που οδήγησε σε κρίση της πραγματικής οικονομίας, είναι και ο παντελής έλεγχος του χρηματοοικονομικού τομέα εξ αιτίας των νομοθετικών ρυθμίσεων που θεσμοθετήθηκαν στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα.

Ένας βασικός κανόνας που ίσχυε στο χρηματοπιστωτικό σύστημα των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής, ήταν ο κανόνας του Glass Steagall Act που θεσμοθετήθηκε το 1933 (μετά το «κραχ» του 1929) και καταργήθηκε το Νοέμβριο του 1999, υπό την προεδρία του Κλίντον και του πρόεδρου της Ομοσπονδιακής Τράπεζας Alan Greenspan.

Ο κανόνας αυτός απαγόρευε τη συνεργασία εμπορικών και επενδυτικών τραπεζών προκειμένου να προστατεύονται οι επενδυτές.

Από τον νόμο αυτό το μόνο που παρέμεινε μέχρι σήμερα είναι η κρατική εταιρεία FDIC (Federal Deposit Insurance Corporate) στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, που εγγυάται τις καταθέσεις αποταμιευτών στις εμπορικές τράπεζες (μέχρι 100.000 δολάρια ανά τράπεζα). Το ταμείο αυτό προστατεύει τους αποταμιευτές από χρεοκοπίες Εμπορικών Τραπεζών, δεν αφορά όμως προϊόντα Επενδυτικών Τραπεζών, όπως την προστασία των επενδυτών της επενδυτικής τράπεζας Lehman Brothers.

Η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας σε συνδυασμό με άλλους κανόνες απελευθέρωσης της αγοράς επηρέασε αρνητικά την παγκόσμια οικονομία. Μερικοί από τους κανόνες απελευθέρωσης είναι:

α. η ελεύθερη διακίνηση των κεφαλαίων ανά την υφήλιο.

β. η πώληση χρηματοοικονομικών προϊόντων των εταιρειών όχι μόνο από τις χώρες του ΟΑΣΣΑ, αλλά από περιοχές φορολογικών παραδείσων χωρίς κανένα έλεγχο από τις αρμόδιες κρατικές αρχές.

γ. η πώληση σύνθετων χρηματοοικονομικών προϊόντων, που η γνώση τους ήταν δύσκολη, μέσα από ασφαλιστικές εταιρείες και από τους πλέον ικανούς οικονομολόγους.

δ. η πώληση από τις εμπορικές τράπεζες προϊόντων Επενδυτικών Τραπεζών που σε πολλές περιπτώσεις αναφέρονταν σαν προϊόντα εγγυημένου κεφαλαίου (τα ομόλογα εγγυημένου κεφαλαίου της Lehman Brothers που πουλήθηκαν στην Ελλάδα από την τράπεζα Citibank σε επιφανείς πελάτες της (private banking), χωρίς να ελεγχθεί το προϊόν από την Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς του Ηνωμένου Βασιλείου).

ε. η δυνατότητα των ασφαλιστικών ταμείων της κοινωνικής ασφάλισης να επενδύουν σε μετοχές, χωρίς την επιστημονική ανάλυση από επενδυτικές επιτροπές, αλλά και σύνθετα προϊόντα παραγώγων (ομόλογα που αγόρασαν ομαδικά στην Ελλάδα τα ασφαλιστικά ταμεία το 2007).

στ. Οι επενδύσεις σε κάθε είδους οικοδομική δραστηριότητα από funds που δεν δίδουν στοιχεία των οικονομικών καταστάσεων τους.

Γενικά η πλήρης απελευθέρωση του νομοθετικού πλαισίου του χρηματοοικονομικού τομέα είχε σαν αποτέλεσμα να υπάρχουν φαινόμενα χρεοκοπίας Τραπεζικών ιδρυμάτων με τεράστιες συνέπειες για την παγκόσμια και Ελληνική Οικονομία.

2.6.2 ΣΥΝΕΠΕΙΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Οι συνέπειες της κρίσης ακόμα σήμερα δεν είναι ξεκάθαρες διότι η παγκόσμια οικονομία ακόμα υποφέρει από την κρίση του 2008. Μια χρονική όμως σειρά των γεγονότων έχει ως αφετηρία την ύφεση που ξεκίνησε στις ΗΠΑ και επεκτάθηκε στον υπόλοιπο κόσμο. Οι τράπεζες έχουν μειώσει σημαντικά το δανεισμό τους και οι ιδιώτες καταναλωτές δεν μπορούν να συνεχίσουν να καταναλώνουν με τον ίδιο ρυθμό.

Παρά τις συντονισμένες προσπάθειες των Κεντρικών Τραπεζών για αύξηση της ρευστότητας στις αγορές και για μείωση των επιτοκίων, οι αντιδράσεις από μέρους των αγορών ήταν αρνητικές, με αποτέλεσμα να οδηγήσουν αρκετές από τις οικονομικά ανεπτυγμένες χώρες σε βίαιη και βαθιά ύφεση. Απόρροια αυτής της ύφεσης ήταν να χαθούν χιλιάδες θέσεις εργασίας καθώς και εκατομμύρια επενδύσεων στον ιδιωτικό και τον δημόσιο τομέα.

Όσον αφορά την Ευρωπαϊκή Ένωση, έχοντας κράτη μέλη των οποίων τα ισοζύγια τους σε συνδυασμό με το χρέος τους ως ποσοστό του ΑΕΠ τους, όντας αρνητικά, οδήγησαν στην πολιτική της λιτότητας σαν αντίβαρο για να μην χρεοκοπήσουν οι τράπεζες και μετά από αυτές τα κράτη. Συνακόλουθα όμως με την πολιτική της λιτότητας και σε συνδυασμό με την βαθιά ύφεση που είχε επιφέρει μείωση της οικονομικής δραστηριότητας και μείωση της απασχόλησης, αυτό σημαίνει ότι η ύφεση βάρυνε κι άλλο σε σημείο που σήμερα η ανεργία στην Ελλάδα και την Ισπανία φτάνει τα επίπεδα του 25%.

Επίσης, μια ακόμη σημαντική συνέπεια της κρίσης και της πολιτικής της λιτότητας για ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες είναι τα μνημόνια. Η επιβολή και η επιτήρηση σκληρών δημοσιονομικών προγραμμάτων που σκοπό έχουν την οικονομική εξυγίανση και επαναφορά των οικονομικών δεικτών σε βιώσιμα επίπεδα. Ποιο συγκεκριμένα για τις χώρες του ευρωπαϊκού νότου αυτό αποτέλεσε άλλο ένα βαρύ επιπρόσθετο πρόβλημα στις ήδη πληγωμένες αγορές αφού επιβάλλει σκληρά μέτρα όχι μόνο για την εξυγίανση των τραπεζών αλλά και των ίδιων των κρατών. Βασικός σκοπός είναι οι διαρθρωτικές αλλαγές που θα αποκαταστήσουν την ανταγωνιστικότητα, θα μειώσουν τα πρωτογενή ελλείμματα και θα αυξήσουν τις επενδύσεις. Από την πράξη μέχρι σήμερα αυτό δεν έχει επιτευχθεί και το πρόβλημα είναι ότι αντιθέτως από τις προβλέψεις λόγω της υψηλής φορολογίας, της μείωσης της ρευστότητας στην αγορά και της μειωμένης οικονομικής δραστηριότητας το ΑΕΠ της Ελλάδας έχει μεγάλη μείωση σωρευτικά από το 2007 μέχρι το 2012⁹.

Συνοπτικά οι συνέπειες μπορούν να παρουσιαστούν ως: μείωση του ΑΕΠ, αύξηση της ανεργίας, αύξηση του δημοσίου χρέους των χωρών, χρεοκοπίες και συγχωνεύσεις επιχειρήσεων, αποστροφή κινδύνου στο Χρηματιστήριο, μείωση εξαγωγών, μείωση του τουριστικού συναλλάγματος και αναδιάρθρωση κεφαλαιακής σύνθεσης εταιριών.

⁹ Τράπεζα της Ελλάδος (διαθέσιμο στο: http://www.bankofgreece.gr/BoGDocuments/PRESENTATION_harris_vitas.pdf)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: ΕΥΡΩΖΩΝΗ: ΤΟ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

3.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ευρωζώνη αποτελεί ένα πρωτότυπο παράδειγμα γιατί είναι μια νεότερη οικονομική ένωση που στόχο είχε ένα κοινό πλαίσιο συνεργασίας με τις χώρες της Κοινότητας. Το κοινό αυτό στρατηγικό πλαίσιο αφορά κοινές κοινές κατευθυντήριες γραμμές για θέματα που αφορούν την οικονομία, την πολιτική καθώς και άλλα θέματα όπως είναι η ανάπτυξη, η μείωση της ανεργίας και το υψηλότερο επίπεδο κοινωνικής προστασίας για όλους. Ωστόσο, η εμφάνιση της κρίσης απέδειξε ότι μάλλον η ευρωζώνη δεν ήταν έτοιμη για να αντιμετωπίσει ουσιαστικά προβλήματα. Όπως αναφέρει και ο Γιάννης Βαρουφάκης σε άρθρο του *‘Ότι την ώρα που κατέρρεαν οι τράπεζες, οι ηγέτες μας αποφάσισαν πως η διάσωσή τους θα πρέπει να ανατεθεί στις κυβερνήσεις της κάθε χώρας. Έτσι, οι τράπεζες διεσώθησαν μεν, σε νεκροζώντανη κατάσταση δε. Κι αυτό επειδή καμία εθνική κυβέρνηση δεν είχε ούτε το χρήμα ούτε το πολιτικό τσαγανό να κάνει αυτό που έπρεπε - να εκκαθαρίσει τις τράπεζες της χώρας, να τις παραδώσει υγιείς στον ιδιωτικό τομέα, να τους βάλει όρια σε νέα παραληρήματα έκδοσης συνθετικών χρεών (τοξικών παραγώγων)*¹⁰.

Απόδειξη του ότι η Ευρωζώνη δεν ήταν αποτελεσματικά ολοκληρωμένη σαν οικονομική αλλά και κοινωνική οντότητα είναι η σημερινή κατάσταση όπως έχει διαμορφωθεί μετά από 5 χρόνια ύφεσης. Οι χώρες του ευρωπαϊκού νότου παρουσιάζουν τεράστιο πρόβλημα με τα μακροοικονομικά τους μεγέθη και από την άλλη δεν διαφαίνεται κάποια ουσιαστική λύση για το βραχυπρόθεσμο μέλλον.

3.2 Η ΔΥΝΑΜΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Η ευρωπαϊκή ένωση ξεκίνησε με τη προοπτική της προόδου. Σε μια κοινή βάση διαχείρισης θα μπορούσε να επέλθει η ανάπτυξη και μεγάλη αποτελεσματικότητα των πιο σημαντικών βιομηχανικών πόρων – του άνθρακα και του χάλυβα. Για να γίνει αυτό θα έπρεπε να δημιουργηθεί ένας υπερεθνικός οργανισμός με συγκεκριμένη δομή και διαχείριση. Με την πρώτη συνθήκη του Παρισιού το 1951 ιδρύθηκε η ευρωπαϊκή κοινότητα άνθρακα και χάλυβα με συνυπογράφοντες την Γερμανία και τη Γαλλία. Εκτός όμως από την Γερμανία και τη Γαλλία συνυπέγραψαν η Ιταλία, το Βέλγιο, το Λουξεμβούργο και οι Κάτω Χώρες¹¹.

¹⁰Γιάννης Βαρουφάκης, *Εγκληματικό λάθος* (διαθέσιμο: <http://www.protagon.gr/?i=protagon.el.8emata&id=9227>)

¹¹Ευρωπαϊκή Ένωση (διαθέσιμο: http://europa.eu/abc/symbols/9-may/decl_el.htm)

Η επιτυχία της πρώτης συμφωνίας οδήγησε στην υπογραφή της συνθήκης της Ρώμης το 1957¹² που δημιούργησε την ευρωπαϊκή οικονομική κοινότητα όπου οι στόχοι που πλέον ετέθησαν ήταν πολύ φιλόδοξοι. Οι χώρες που την επέγραψαν ήταν οι ίδιες με αυτές που συμμετείχαν στην ΕΚΑΧ (η πρώτη συνθήκη που αφορούσε τη συμφωνία του άνθρακα και του χάλυβα). Θέλησαν με αυτή να δημιουργήσουν μια ελεύθερη αγορά όπου κεφάλαια, άνθρωποι, αγαθά κατά συνέπεια και ιδέες θα μπορούσαν να κυκλοφορούν ελεύθερα. Από την στιγμή εκείνη μέχρι σήμερα έχουν περάσει πολλά χρόνια. Η ΕΟΚ πλέον ονομάζεται ευρωπαϊκή ένωση, τα πεδία συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών είναι πολύ πιο ευρεία και τα μέλη της από 6 αρχικά είναι πλέον 27

3.3 ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Σκοπός της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι η κοινή πορεία προς την ανάπτυξη. Κοινή πολιτική ανάπτυξης, μείωσης της ανεργίας, μείωσης της εγκληματικότητας, αύξηση του επιπέδου ζωής και αύξηση του προσδόκιμου ζωής. Η Ευρωπαϊκή Ένωση βασίζεται στις ευρωπαϊκές κοινότητες σύμφωνα με το Άρθρο Α παρ 3 και αποτελεί το πλαίσιο κάτω από το οποίο συνυπάρχουν η ευρωπαϊκή κοινότητα, η ΕΚΑΧ, η ΕΚΑΕ, (α΄ πυλώνας της ευρωπαϊκής ένωσης) και μέσα στο οποίο συναρθρώνονται η Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Ασφάλεια (ΚΕΠΠΑ) που αποτελεί τον β΄ πυλώνα, καθώς και η συνεργασία στους τομείς δικαιοσύνης και των εξωτερικών υποθέσεων (γ΄ πυλώνας).

Η Συνθήκη της Ε.Ε είναι διαρθρωμένη σε επτά τίτλους και 19 άρθρα τα οποία δηλώνονται με κεφαλαία γράμματα από το Α μέχρι το Σ, συνοδεύεται δε από 17 πρωτόκολλα και 33 δηλώσεις εκ των οποίων η πλέον εκτεταμένη αναφέρεται στην Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση.

Οι στόχοι της Ένωσης όπως ορίζονται στο άρθρο Β είναι:

- Η προώθηση ισόρροπης και σταθερής οικονομικής και κοινωνικής προόδου μέσω της εγκαθίδρυσης της ενιαίας αγοράς, της ενίσχυσης της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής, της εγκαθίδρυσης της ΟΝΕ
- Η επιβεβαίωση της ταυτότητας στη διεθνή σκηνή με την εφαρμογή της κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής για την ασφάλεια συμπεριλαμβανομένης της εν καιρώ διαμόρφωσης μιας κοινής αμυντικής

¹²Ευρωπαϊκή

Ένωση

(διαθέσιμο:

http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_eec_el.htm)

πολιτικής, η οποία μπορεί σε δεδομένη στιγμή να οδηγήσει σε κοινή άμυνα (ΚΕΠΠΑ)

- Η προστασία των δικαιωμάτων και συμφερόντων των υπηκόων με τη θέσπιση της ιθαγένειας της Ένωσης
- Η προώθηση της συνεργασίας στον τομέα της δικαιοσύνης και εσωτερικών υποθέσεων (ΣΔΕ)
- Η διατήρηση και ανάπτυξη του κοινοτικού κεκτημένου

3.3.1 ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

3.3.1.1 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Ο σκοπός της οικονομικής ένωσης εξ αρχής σκόπευε στην ανάπτυξη της παραγωγικότητας και κατά συνέπεια στην οικονομική ανάπτυξη των μελών της. Σήμερα, ο σκοπός παραμένει ο ίδιος: η ανάπτυξη των κρατών-μελών με συγκεκριμένες πολιτικές που θα προωθήσουν την απασχόληση σε όλες τις χώρες και θα μειώσουν όσο το δυνατόν τις ανισότητες μεταξύ τους.

Στόχος της **περιφερειακής πολιτικής** της ΕΕ είναι:

- να βοηθήσει όλες τις περιφέρειες να αξιοποιήσουν πλήρως τις δυνατότητές τους,
- να βελτιώσει την ανταγωνιστικότητα και την απασχόληση σε περιφερειακό επίπεδο, επενδύοντας σε τομείς υψηλού αναπτυξιακού δυναμικού,
- να συμβάλει στην αναβάθμιση του βιοτικού επιπέδου των χωρών που προσχώρησαν στην ΕΕ μετά το 2004, ώστε να φθάσουν τον μέσο όρο της ΕΕ το συντομότερο δυνατόν.

Η προώθηση της ανάπτυξης και της απασχόλησης είναι ζωτικής σημασίας για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Για να επιτευχθεί αυτό στόχος της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι οι χώρες-μέλη να καθίστανται ελκυστικότερες για επενδύσεις μέσω της βελτίωσης της προσβασιμότητας τους, της παροχής ποιοτικών υπηρεσιών (π.χ. υψηλής ταχύτητας πρόσβαση στο Διαδίκτυο) και της διατήρησης του περιβαλλοντικού τους δυναμικού, να προωθείται η καινοτομία, η επιχειρηματικότητα και η γνώση μέσω της ανάπτυξης των τεχνολογιών πληροφοριών και επικοινωνιών, και τέλος δημιουργώντας περισσότερες και καλύτερες θέσεις απασχόλησης μέσω της προσέλκυσης

περισσότερων ατόμων στην απασχόληση, της βελτίωσης της προσαρμοστικότητας των εργαζομένων και της αύξησης των επενδύσεων σε ανθρώπινους πόρους.

Επίσης, το κοινό νόμισμα δίνει άλλες δυνατότητες στις χώρες-μέλη καθιστώντας το ευρώ ως ένα ισχυρό νόμισμα αντάξιο του δολαρίου. Το ευρώ προβλέπεται να καθιερωθεί σε όλες τις χώρες της ΕΕ, αλλά μόνον όταν οι οικονομίες τους θα είναι έτοιμες. Συνεπώς, οι χώρες που έγιναν μέλη της ΕΕ το 2004 και το 2007 θα προσχωρούν σταδιακά στην ευρωζώνη, ενώ η Δανία και το Ηνωμένο Βασίλειο δεν χρησιμοποιούν αυτή τη στιγμή το ευρώ λόγω ειδικών πολιτικών συμφωνιών. Για να προσχωρήσει μια χώρα στην ευρωζώνη, θα πρέπει το παλιό της νόμισμα να έχει σταθερή συναλλαγματική ισοτιμία επί δύο χρόνια. Επίσης θα πρέπει να πληροί τις προϋποθέσεις που αφορούν τα επιτόκια, τα δημοσιονομικά ελλείμματα, τα ποσοστά πληθωρισμού και το ύψος του δημόσιου χρέους.

Αποστολή της ΕΚΤ δεν είναι μόνο να κρατά τις τιμές σταθερές, αλλά και να μεριμνά ώστε οι διασυνοριακές μεταφορές ποσών σε ευρώ να είναι όσο το δυνατόν φθηνότερες τόσο για τις τράπεζες όσο και για τους πελάτες τους. Αυτό ακριβώς προσφέρει το σύστημα πληρωμών σε πραγματικό χρόνο, γνωστό ως "TARGET2", το οποίο χρησιμοποιούν ήδη η ΕΚΤ και οι εθνικές κεντρικές τράπεζες για πληρωμές πολύ μεγάλων χρηματικών ποσών. Μελλοντικά δε, το σύστημα αυτό θα παρέχει τα ίδια πλεονεκτήματα και για τις συναλλαγές κινητών αξιών.

Η ΕΚΤ και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή καταβάλλουν από κοινού προσπάθειες για τη δημιουργία ενός Ενιαίου Χώρου Πληρωμών σε Ευρώ (SEPA), προκειμένου να επεκτείνουν τα πλεονεκτήματα της αποτελεσματικότερης και φθηνότερης διεκπεραίωσης των πληρωμών. Τελικός στόχος είναι όλες οι πληρωμές σε ευρώ, με όποιο τρόπο και αν γίνονται – με τραπεζικό έμβασμα, με απευθείας χρέωση ή με κάρτα – να αντιμετωπίζονται με τον ίδιο ακριβώς τρόπο. Δεν θα έχει σημασία αν η πληρωμή είναι εγχώρια ή διασυνοριακή. Αυτή τη στιγμή η ΕΕ επεκτείνει τα πλεονεκτήματα και στις πληρωμές που γίνονται με απευθείας χρέωση¹³.

¹³ Ευρωπαϊκή Ένωση (διαθέσιμο: http://europa.eu/pol/reg/index_el.htm)

Με περισσότερα από 460 εκατομμύρια καταναλωτές, η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί την ευρύτερη, χωρίς σύνορα, ενιαία αγορά στον κόσμο.

Η αρχή ότι τα πρόσωπα, τα εμπορεύματα, οι υπηρεσίες και τα κεφάλαια πρέπει να κυκλοφορούν ελεύθερα στο εσωτερικό της ΕΕ διατυπώθηκε στην Ιδρυτική της Συνθήκη το 1957. Μόλις στη δεκαετία του '80 όμως συμφώνησαν οι ηγέτες της ΕΕ σε μια στρατηγική για την υλοποίησή της. Το 1985, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε τα σχέδιά της για την ίδρυση μιας Ευρώπης χωρίς σύνορα αίροντας τα τεχνικά, κανονιστικά, νομικά και γραφειοκρατικά εμπόδια στο εμπόριο μεταξύ των χωρών της ΕΕ, αρχής γενομένης από την 31η Δεκεμβρίου 1992.

Ωστόσο, η ενιαία αγορά δεν έχει ακόμη ολοκληρωθεί καθώς ορισμένοι τομείς ανοίγουν στον ανταγωνισμό με πολύ αργότερο ρυθμό από ότι άλλοι. Η ενιαία αγορά ενισχύεται μέσω διαφόρων πολιτικών στήριξης: κανόνων ανταγωνισμού προκειμένου να διατηρηθούν ίσοι όροι ανταγωνισμού εμποδίζοντας ορισμένες εταιρείες να καθορίζουν τιμές και να τεμαχίζουν τις αγορές μεταξύ τους, καταναλωτικών πολιτικών προκειμένου να προστατεύσουν τα δικαιώματα των αγοραστών, κοινωνικών πολιτικών και πολιτικών απασχόλησης προκειμένου να εμποδίσουν εταιρείες σε ορισμένα κράτη μέλη να κερδίσουν αθέμιτο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα απέναντι σε άλλες, εκμεταλλευόμενες τους εργαζομένους τους.

Η Οικονομική και Νομισματική Ένωση ήταν ανάμεσα στους στόχους της συνεργασίας από τις αρχές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, η ενιαία αγορά όμως έδωσε την ώθηση που χρειαζόταν για να ξεκινήσει. Πολλοί ηγέτες της ΕΕ πίστεψαν ότι το κοινό νόμισμα αποτελούσε εύλογα το επόμενο βήμα για μια ενιαία αγορά χωρίς σύνορα, και εργάστηκαν για την εγκαθίδρυση του ευρώ εντός μιας δεκαετίας:

- Το 1992, καθόρισαν κριτήρια προκειμένου να αποφασίσουν σε ποιες χώρες θα επιτρεπόταν να υιοθετήσουν το κοινό νόμισμα και συμφώνησαν πάνω στο χρονοδιάγραμμα για την εισαγωγή του.
- Την 1η Ιανουαρίου 1999, ιδρύθηκε η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ), η οποία όρισε τις τιμές στις οποίες τα εθνικά νομίσματα θα άλλαζαν σε ευρώ. Τα καταστήματα άρχισαν να αναγράφουν τις τιμές και στα δύο νομίσματα και άρχισαν οι ηλεκτρονικές συναλλαγές σε ευρώ.
- Την 1η Ιανουαρίου 2002, εισήχθησαν χαρτονομίσματα και κέρματα ευρώ συγχρόνως με τα εθνικά νομίσματα των χωρών της ζώνης του ευρώ,

ορίζοντας προθεσμία την 28^η Φεβρουαρίου για την απόσυρση των εθνικών χαρτονομισμάτων.

Δώδεκα χώρες υιοθέτησαν το ευρώ κατά το πρώτο «κύμα»: Αυστρία, Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ιρλανδία, Ισπανία, Ιταλία, Κάτω Χώρες, Λουξεμβούργο, Πορτογαλία και Φινλανδία.. Η Σλοβενία υιοθέτησε το νόμισμα τον Ιανουάριο του 2007.

Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ), η οποία αποτελείται από τους διοικητές των εθνικών τραπεζών των χωρών της ζώνης του ευρώ, είναι υπεύθυνη για τη νομισματική πολιτική (δηλαδή τον καθορισμό των επιτοκίων) στη ζώνη του ευρώ και για τη διαχείριση του ευρώ. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρέπει να διασφαλίζει ότι οι χώρες συμμορφώνονται με τους κανόνες που καθορίζει το «Σύμφωνο Σταθερότητας», η συμφωνία μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ που αποσκοπεί να εξασφαλίζει τον έλεγχο του πληθωρισμού και το γεγονός ότι οι κυβερνήσεις δεν θα επιβαρύνουν τον προϋπολογισμό με υψηλό έλλειμμα, πράγμα που εξασθενεί την ζώνη του ευρώ στο σύνολό της.

3.3.1.2 ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Μεγέθυνση και θέσεις εργασίας

Το Μάρτιο του 2000, οι ηγέτες της ΕΕ συναντήθηκαν στη Λισσαβόνα και έθεσαν στόχο να γίνει «η ευρωπαϊκή οικονομία η ανταγωνιστικότερη και δυναμικότερη οικονομία της γνώσης ανά την υφήλιο, ικανή για βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη, με περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας και μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή» μέχρι το 2010. Αν και υπήρξε κάποια πρόοδος μέσω αυτής της διαδικασίας – γνωστής ως το Πρόγραμμα δράσης της Λισσαβόνας (Στρατηγική της Λισσαβόνας), από το όνομα της πόλης όπου εγκαινιάστηκε – τα ποσοστά οικονομικής ανάπτυξης στην Ευρώπη παραμένουν στάσιμα, η ανεργία αυξήθηκε σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες και είναι ευρέως γνωστό ότι ο ρυθμός μεταρρύθμισης είναι πολύ αργός.

Το 2005, στο ενδιάμεσο στάδιο της διαδικασίας, οι ηγέτες της ΕΕ συμφώνησαν να επαναπροσδιορίσουν τις προσπάθειές τους σε δύο κύριους στόχους: την επίτευξη ισχυρότερης διαρκούς οικονομικής ανάπτυξης και τη δημιουργία περισσότερων και καλύτερων θέσεων εργασίας.

Απασχόληση και κοινωνικές πολιτικές

Η ώθηση για τη δημιουργία περισσότερων και καλύτερων θέσεων εργασίας στην Ένωση συνοδεύτηκε από ένα ευρύ φάσμα μέτρων που σχεδιάστηκαν προκειμένου να προστατεύουν τα δικαιώματα των εργαζομένων και να προσφέρουν ίσες ευκαιρίες για όλους. Η νομοθεσία που αφορά τα πάντα, από την υγεία και την ασφάλεια στην εργασία μέχρι το δικαίωμα της μητέρας στην άδεια μητρότητας, στοχεύει στην εξασφάλιση των βασικών ελαχίστων ορίων και στην εγκαθίδρυση ίσων όρων ανταγωνισμού σύμφωνα με τους οποίους οι εταιρείες ενός κράτους μέλους της ΕΕ δεν μπορούν να συναγωνιστούν τους ανταγωνιστές τους από άλλες χώρες, αρνούμενες στους εργαζομένους τους αυτά τα βασικά δικαιώματα. Η νομοθεσία που στόχευε στην καταπολέμηση των διακρίσεων με βάση το φύλο, τη φυλετική καταγωγή ή τη θρησκεία θεσπίστηκε επίσης σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Καταναλωτικές πολιτικές

Ενιαία αγορά της ΕΕ σημαίνει ότι τα 460 εκατομμύρια καταναλωτές της έχουν τη δυνατότητα να επιτυγχάνουν τις καλύτερες συναλλαγές όσον αφορά τα αγαθά και τις υπηρεσίες από ολόκληρη την Ευρώπη. Η καταναλωτική πολιτική της ΕΕ έχει σαν στόχο να εξασφαλίσει ότι θα προστατεύονται τα δικαιώματα των καταναλωτών και ότι τα προϊόντα που πωλούνται στην ενιαία αγορά πληρούν τις αυστηρές προδιαγραφές ασφαλείας. Για το σκοπό αυτό, εγκρίθηκε νομοθεσία σε ευρωπαϊκό επίπεδο προκειμένου να παρέχει στους καταναλωτές ένα βασικό σύνολο δικαιωμάτων οπουδήποτε και αν ζουν στην Ένωση και οπουδήποτε και αν πραγματοποιούν τις αγορές τους. Περιλαμβάνουν μέσα παροχής προστασίας για τους καταναλωτές που αγοράζουν αγαθά τα οποία αποδεικνύονται ελαττωματικά, και νομοθεσία που στοχεύει στην πρόληψη της παραπλανητικής διαφήμισης¹⁴.

¹⁴Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Ινστιτούτο Στατιστικής Τεκμηρίωσης, Ανάλυσης και Έρευνας. (διαθέσιμο στο: <http://www.aueb.gr/statistical-institute/european-citizens/economy.pdf>)

3.3.2 ΟΜΟΙΟΓΕΝΕΙΕΣ – ΑΝΟΜΟΙΟΓΕΝΕΙΕΣ

Η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) αποτελεί έναν μοναδικό σχηματισμό οικονομικής και πολιτικής συνεργασίας ανάμεσα σε 27 ευρωπαϊκές χώρες, που όλες μαζί καλύπτουν ένα μεγάλο μέρος της ευρωπαϊκής ηπείρου. Η ΕΕ δημιουργήθηκε μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Πρώτος της στόχος ήταν η ενίσχυση της οικονομικής συνεργασίας, με το σκεπτικό ότι οι χώρες που συνδέονται με εμπορικές συναλλαγές δημιουργούν μεταξύ τους οικονομικές αλληλεξαρτήσεις, κάτι που ελαχιστοποιεί το ενδεχόμενο συγκρούσεων. Έτσι λοιπόν το 1958 δημιουργήθηκε η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) που αρχικά στόχευε στην προώθηση της οικονομικής συνεργασίας ανάμεσα σε έξι χώρες: το Βέλγιο, τη Γερμανία, τη Γαλλία, την Ιταλία, το Λουξεμβούργο και την Ολλανδία. Στη συνέχεια, δημιουργήθηκε μια μεγάλη ενιαία αγορά, η οποία αναπτύσσεται δυναμικά.

Αυτό που αρχικά ξεκίνησε σαν μια καθαρά οικονομική ένωση μετεξελίχθηκε σε έναν οργανισμό που αναπτύσσει δράση σε όλους τους τομείς. Η μετεξέλιξη αυτή αντικατοπτρίζεται και στην αλλαγή της ονομασίας από ΕΟΚ σε Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ). Παράγοντας ειρήνης, σταθερότητας και ευημερίας στην περιοχή για μισό αιώνα, η ΕΕ συνέβαλε στην άνοδο του βιοτικού επιπέδου των Ευρωπαίων και θέσπισε ένα ενιαίο ευρωπαϊκό νόμισμα. Χάρη στην κατάργηση των συνοριακών ελέγχων ανάμεσα στις χώρες της, μπορούμε σήμερα να κυκλοφορούμε ελεύθερα σε όλη σχεδόν την ήπειρο.

Η ΕΕ στηρίζεται στο κράτος δικαίου. Αυτό σημαίνει ότι όλες οι ενέργειές της βασίζονται στις Συνθήκες, τις οποίες όλα τα κράτη μέλη έχουν εγκρίνει εκούσια και δημοκρατικά. Στις δεσμευτικές αυτές συμφωνίες καθορίζονται οι στόχοι της ΕΕ σε διάφορους τομείς. Ένας από τους βασικούς στόχους της ΕΕ είναι η προαγωγή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τόσο στο εσωτερικό της όσο και στον υπόλοιπο κόσμο. Η ανθρώπινη αξιοπρέπεια, η ελευθερία, η δημοκρατία, η ισότητα, το κράτος δικαίου και ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αποτελούν θεμελιώδεις αξίες της ΕΕ. Τα θεσμικά της όργανα έχουν τη νομική υποχρέωση να σέβονται τα δικαιώματα αυτά, το ίδιο και τα κράτη μέλη όταν εφαρμόζουν την ευρωπαϊκή νομοθεσία.

Η ενιαία αγορά, στην οποία μπορούν να κυκλοφορούν ελεύθερα άνθρωποι, προϊόντα, κεφάλαια και υπηρεσίες αποτελεί τον κύριο μοχλό της ευρωπαϊκής οικονομίας.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι η μεγαλύτερη οικονομία στον κόσμο. Είναι αχανής και αποτελείται από κράτη τα οποία είχαν τελείως διαφορετικές ιστορικές εμπειρίες και βιώματα. Είναι μια πολύ μεγάλη σε έκταση αγορά και παρουσιάζει ιδιαίτερη πολυμορφία τόσο στους λαούς της όσο και στο ανάγλυφο και το κλίμα της. Από μεγάλες εύφορες πεδιάδες στη Δυτική Ευρώπη, στον κρύο δασοκαλυμμένο Βορρά και τον ηλιόλουστο Νότο. Χώρες αρκετά συμπαγείς γεωγραφικά όπως το Βέλγιο, χώρες με έντονο ανάγλυφο όπως η Ελλάδα και χώρες αχανείς και αραιοκατοικημένες όπως η Σουηδία και η Φιλανδία. Όλες αυτές οι χώρες διαφέρουν μεταξύ τους πολύ και σε πολιτικά συστήματα, στη γλώσσα, ήθη, πολιτισμό και σε κοινωνικές δομές.

Παρόλο που σκοπός της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι η από κοινού πορεία και η επίτευξη κοινών στόχων η διαφορετικότητα την οποία πρέπει να λάβουν υπόψη τους οι ευρωπαίοι αρχηγοί είναι ζωτικής σημασίας για την αποτελεσματικότερη άσκηση πολιτικής. Ακόμα και οι Ηνωμένες Πολιτείες παρουσιάζουν μεγαλύτερη ομοιογένεια από την Ευρωπαϊκή Ένωση¹⁵. Ωστόσο, διαπεριφερειακές ανισότητες υπάρχουν όχι μόνο σε κρατικό επίπεδο αλλά είναι δυνατόν να υπάρχουν και σε εθνικό επίπεδο με ποιο γνωστό παράδειγμα αυτό της Ιταλίας. Η διαφορετικότητα είναι μια πραγματικότητα και μόνο όταν γίνει παραδεκτή και γίνει ανάλυση των επιμέρους παραγόντων της καθίσταται δυνατόν να χαραχθούν κοινές πολιτικές, οι οποίες θα λαμβάνουν υπόψη τους τις ανάγκες και το εκάστοτε περιβάλλον της κάθε χώρας – μέλους της ευρωζώνης έτσι ώστε να επιτυγχάνεται μέγιστη αποτελεσματικότητα ως προς τους στόχους της ένωσης είτε αυτοί είναι οικονομικοί είτε πολιτικοί είτε κοινωνικοί.

Η εξάλειψη της διαφορετικότητας είναι πράγμα αδύνατον και λογικά και μη επιθυμητό. Στην περίπτωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και είναι αδύνατον να μην υπάρχει διαφορετικότητα ανάμεσα στα κράτη – μέλη και από την άλλη, εκμηδενίσει της διαφορετικότητας σημαίνει και απώλεια εθνικής ταυτότητας. Επίσης, αυτή η ανομοιογένεια ευθύνεται εν μέρει στη σημερινή κρίση στην ευρωζώνη.

¹⁵Πετράκος, Rodriguez – Pose, “ *Περιφερειακές ανισότητες στην Ευρωπαϊκή Ένωση*”, ΤΟΠΟΣ: Επιθεώρηση Χωρικής Ανάπτυξης, Σχεδιασμού και Περιβάλλοντος, 20-21/2003, (διαθέσιμο στο http://www.uehr.panteion.gr/topos/gr/pdf/3_petrakos.pdf)

Οι ανισότητες του περιφερειακού προβλήματος μπορούν να κατηγοριοποιηθούν ως προς:

1. τα γεωγραφικά αίτια
2. τη δομή της οικονομίας των περιφερειών
3. την χαμηλή κινητικότητα εργασίας και κεφαλαίου
4. τους θεσμικούς παράγοντες
5. τους πολιτικούς παράγοντες
6. τους πολιτιστικούς παράγοντες
7. τις εξωτερικές οικονομίες
8. τα περιβαλλοντικά αίτια
9. την έλλειψη διάχυσης καινοτομικών δραστηριοτήτων
10. τον εξωτερικό έλεγχο
11. την περιορισμένη επιχειρηματική πρωτοβουλία¹⁶

3.3.3 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΤΑΞΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ ΜΕ ΚΡΙΤΗΡΙΟ ΤΟ ΒΑΘΜΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥΣ

Με βάση τα παραπάνω, συνεπώς οι περιφέρειες πάντα θα διαφέρουν σε κάποιο βαθμό μεταξύ ως προς το επίπεδο της οικονομικής τους ανάπτυξης. Το επίπεδο όμως της οικονομικής ανάπτυξης μίας περιφέρειας μπορεί να οριστεί και ως κριτήριο για την κατηγοριοποίηση των περιφερειών όσον αφορά την οικονομική τους κατάταξη.

Σύμφωνα με τον Ν. Κόνσολα υπάρχουν οι παρακάτω κατατάξεις:

1. *Ανεπτυγμένες περιφέρειες*: που έχει δύο υποκατηγορίες: α) *τις Περιφέρειες ισόρροπης ανάπτυξης* και β) *τις Περιφέρειες Κορεσμένες ή συμφορημένες*.
2. *Φθίνουσες περιφέρειες*: που διακρίνονται περαιτέρω σε δυο υποκατηγορίες: α) *Στάσιμες περιφέρειες* και β) *Περιφέρειες διαρθρωτικής οπισθοδρόμησης*
3. *Αναπτυσσόμενες περιφέρειες*: που διακρίνονται σε τέσσερις υποκατηγορίες: α) *Με βραδύ ρυθμό*, β) *Με γρήγορο ρυθμό*, γ) *Με καινοτομικές ενέργειες* και δ) *Με προώθηση ενδογενούς ανάπτυξης*¹⁷.

Η κατηγοριοποίηση γίνεται με βάση τα χαρακτηριστικά της κάθε χώρας, τα οικονομικά της και τους ρυθμούς ανάπτυξής της.

^{16,17} Κόνσολας Ν, “Σύγχρονη Περιφερειακή Οικονομική Πολιτική”, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1997

3.4 ΕΥΡΩΠΗ: ΤΟ ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΗΠΑ

Όπως έχει προαναφερθεί η Ευρώπη αποτέλεσε ένα σύγχρονο παράδειγμα ενοποιημένης ηπείρου αντιγράφοντας αυτό των ΗΠΑ. Όμως, ενώ αρχικά έδειχνε ότι μπορούσε αυτό το μοντέλο ενοποίησης να λειτουργήσει και σε χώρες με διαφορετικούς λαούς, πολιτισμούς και γενικά κοινωνικοπολιτιστικά στοιχεία, από ότι αποδείχθηκε εκ των υστέρων μάλλον αυτό το εγχείρημα παρά ήταν φιλόδοξο.

Συγκεκριμένα, στην περίπτωση της Ευρώπης η κινητικότητα της εργασίας δεν αγγίζει τα ίδια επίπεδα αυτής των ΗΠΑ και αυτό για ένα συγκεκριμένο λόγο: λόγω της διαφορετικότητας της γλώσσας, του περιβάλλοντος και των υπόλοιπων κοινωνικών χαρακτηριστικών που έχει η κάθε χώρα. Αντίθετα, η κινητικότητα κεφαλαίου και εργασίας στις ΗΠΑ είναι πιο εύκολη και παρατηρείται σε περιόδους κρίσεις ανά πολιτεία. Σήμερα στην Ευρώπη οι άνθρωποι μένουν συνήθως όπου βρίσκονται παρά τις μεγάλες διαφορές στα εισοδήματα.

Επίσης, οι ανισότητες στο εσωτερικό της ΕΕ είναι μεγαλύτερες από αυτές των ΗΠΑ, καθώς επίσης έχει χαμηλά επίπεδα συγκέντρωσης πληθυσμού και παραγωγικών δραστηριοτήτων τόσο σε συνολικό όσο και σε κλαδικό επίπεδο. Συνεπώς, η λογική λέει ότι η συσσωρευτική αιτιότητα οδηγεί σε συγκέντρωση πληθυσμού και δραστηριοτήτων που με τις σειρά τους ενισχύουν τις εξωτερικές οικονομίες κλίμακας των περιοχών συγκέντρωσης και συμβάλλουν στην παραπέρα αύξηση των ανισοτήτων. Αυτό όμως, δεν ισχύει στην περίπτωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στην Ευρώπη παρατηρείται η σχέση υψηλή ανισότητας με χαμηλή συγκέντρωση¹⁸.

¹⁸Πετράκος, Rodriguez – Pose, “ Περιφερειακές ανισότητες στην Ευρωπαϊκή Ένωση”, (διαθέσιμο στο http://www.prd.uth.gr/uploads/discussion_papers/2002/uth-prd-dp-2002-05_gr.pdf)

ΜΕΡΟΣ Β΄: ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΚΡΑΧ ΤΟΥ 2008 ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΖΩΝΗ

4.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

‘‘Η βιωσιμότητα των δημοσίων οικονομικών εξαρτάται άμεσα από την άσκηση κατάλληλης δημοσιονομικής πολιτικής. Επιπλέον, οι προσδοκίες των χρηματοπιστωτικών αγορών για τις δημοσιονομικές εξελίξεις αποτελούν σημαντική συνιστώσα για την απρόσκοπτη αναχρηματοδότηση του δημόσιου χρέους των χωρών¹⁹.’’

Η αντιμετώπιση της κρίσης μπορεί να γίνει είτε με δημοσιονομική πολιτική είτε με νομισματική πολιτική. Συγκεκριμένα, η δημοσιονομική πολιτική επηρεάζει το διαθέσιμο εισόδημα αφού τα δύο εργαλεία για την εφαρμογή αυτής είναι οι φόροι και οι δημόσιες δαπάνες. Η αύξηση της φορολογίας καθώς και η μείωση των δημοσίων δαπανών επηρεάζουν αρνητικά το διαθέσιμο εισόδημα προς κατανάλωση – επένδυση. Η νομισματική πολιτική εφαρμόζεται με την αύξηση ή τη μείωση των χρηματικών διαθεσίμων στην αγορά, και αυτό με τη σειρά του μειώνει ή αυξάνει τα επιτόκια αντίστοιχα, που με τη σειρά τους επηρεάζουν το διαθέσιμο εισόδημα²⁰.

Η πολιτική ανάκαμψης της Ευρώπης από τη κρίση του 2008, βασίζεται και στη περιοριστική δημοσιονομική και νομισματική πολιτική. Η πολιτική λιτότητας που είναι πλέον πολιτική στρατηγικής για τις περισσότερες από τις χώρες – μέλη της ευρωζώνης, αποσκοπεί στη δημιουργία πρωτογενών πλεονασμάτων μέσω της δραστηκής μείωσης των δημοσίων δαπανών καθώς ταυτόχρονα και στην αύξηση εσόδων από την αύξηση των φόρων. Βασισμένα στην παραπάνω πολιτική είναι τα μνημόνια.

¹⁹Θεοφιλάκου, Ν. & Στουρνάρας, Γ. *Η Δυναμική του χρέους στις χώρες της ΟΝΕ και οι αντιδράσεις των χρηματοπιστωτικών αγορών.* (Διαθέσιμο στο: <http://62.1.43.74/5Ekdosis/UplPDFs//sylllogikostomos/14-d%20STOURNARAS%20THEOFILAKOU%20273-286.pdf>)

²⁰ Mankiw, Ν. G *Μακροοικονομική Θεωρία* 4^η Έκδοση, Gutenberg, Αθήνα

Το μνημόνιο είναι μια συμφωνία μεταξύ της Ελληνικής Κυβέρνησης από τη μία πλευρά και, από την άλλη, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (για λογαριασμό των κρατών μελών της Ευρωζώνης), της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (της λεγομένης Τρόικας). Είναι ένα πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής για την Ελλάδα με στόχο την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης²¹.

Όμως, στην ιδιόρρυθμη κρίση του 2008, υπάρχει ένας σημαντικός παράγοντας ο οποίος και ήταν η αφετηρία της κρίσης και από την άλλη έχει τόσο σημαντικό ρόλο στην δομημένη οικονομία του 21^{ου} αιώνα, ώστε δεν φτάνουν μόνο οι δημοσιονομικές και νομισματικές πολιτικές για προσαρμογή και έξοδο από την κρίση. Τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, όπως φαίνεται και στην εισαγωγή σύμφωνα με την κ Θεοφιλάκου και τον κ Στουρνάρα διαδραματίζουν μείζονα ρόλο στην οικονομία, τέτοιο ώστε να επηρεάζουν ακόμα και τον τρόπο αντιμετώπισης της κρίσης και της προσαρμογής της δημοσιονομικής και νομισματικής πολιτικής.

4.2 Η ΤΡΙΠΛΗ ΚΡΙΣΗ ΠΟΥ ΑΠΕΙΛΕΙ ΤΗΝ ΕΥΡΩΖΩΝΗ

4.2.1 ΚΡΙΣΗ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ

Η οικονομική κρίση του 2008 μεταφέρθηκε γρήγορα στην Ευρώπη από τις πέραν του Ατλαντικού χρηματαγορές, μόλις έγινε σαφές ότι οι χρηματιστηριακές υπερβολές και η συσσώρευση τοξικών χρεογράφων δεν αποτελούσαν προνόμια των Αμερικανικών επενδυτικών τραπεζών. Το ευρωπαϊκό τραπεζικό σύστημα απεδείχθη εξ' ίσου ευάλωτο, κάτι που ώθησε τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις στη χορήγηση τεραστίων ποσοτήτων ρευστότητας, καθώς και στην εθνικοποίηση μεγάλων τραπεζικών ιδρυμάτων, με σκοπό την αποφυγή της ολοκληρωτικής του κατάρρευσης.

Η κρίση του τραπεζικού τομέα έχει αποδειχθεί ως ο πιο αρνητικός συστημικός παράγοντας της καπιταλιστικής σημερινής παγκόσμιας οικονομίας. Αποτέλεσμα της κρίσης του τραπεζικού τομέα στην ευρωζώνη είναι η αναγκαία αναδιάρθρωση του των τραπεζών για την περαιτέρω επιβίωση τους. Αυτό σημαίνει, πολιτικές αναδιάρθρωσης και πακέτα στήριξης των τραπεζών.

²¹Ευρωπαϊκή Ένωση (διαθέσιμο στο: http://ec.europa.eu/ellada/press-center/news/archives/news_20120614-mnimonio_apantiseis_el.htm)

Σε αντίκρισμα όμως, οι στρόφιγγες να έχουν σχεδόν κλείσει και το ρευστό που διοχετεύεται στην αγορά να είναι καλά φιλτραρισμένο και ελάχιστο. Συγκεκριμένα οι ελληνικές, οι κυπριακές αλλά και άλλες πολλές ευρωπαϊκές τράπεζες δέχθηκαν τεράστια ποσά για την αναδιάρθρωση τους όπως επίσης και μερική κρατικοποίηση για την μείωση των πιθανοτήτων πτώχευσης λόγω επισφαλών δανείων και προηγούμενων επενδύσεών τους.

Προς αποφυγή της κατάρρευσης του τραπεζικού τομέα το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (EFSF) έχει εκταμιεύσει μεγάλο πόσο στην αναδιάρθρωση των ελληνικών τραπεζών. Χαρακτηριστικά από το δεύτερο πακέτο στήριξης προς την Ελλάδα, το ποσό των 25 δισ. ευρώ έχει χρησιμοποιηθεί ήδη ως προκαταβολή για την ανακεφαλαιοποίηση των ελληνικών τραπεζών.

4.2.2 ΚΡΙΣΗ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ

Η οικονομική κρίση της ευρωζώνης έχει στην πραγματικότητα τρεις διακριτές, αλλά στενά συνδεδεμένες εκφάνσεις, παρά το γεγονός ότι η δημόσια συζήτηση τείνει κατά τους τελευταίους μήνες να επικεντρωθεί αποκλειστικά στο ζήτημα του υψηλού δημοσίου χρέους των περιφερειακών οικονομιών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το υψηλό αυτό δημόσιο χρέος, το οποίο ειδικά στις περιπτώσεις της Ελλάδας και της Ιρλανδίας έχει καταστεί πρακτικά μη διαχειρίσιμο, αποτελεί προφανώς μία από τις εκφάνσεις αυτές. Δεν είναι όμως η μόνη και κυρίως, δεν είναι η πρωταρχική.

Η κρίση δημοσίου χρέους στην ευρωζώνη αποτέλεσε εν πολλοίς συνέπεια των παραπάνω, τόσο επειδή οι χορηγήσεις αυτές αύξησαν δραματικά τα ελλείμματα και τα χρέη των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων, όσο και λόγω του ότι ένα σημαντικό μέρος της νέας αυτής ρευστότητας χρησιμοποιήθηκε για την άσκηση κερδοσκοπικών πιέσεων στα επιτόκια δανεισμού των πλέον χρεωμένων κρατών. Όσον αφορά στην κρίση δημοσίου χρέους, το τελευταίο έτος σηματοδεύτηκε από την εκτίναξη των επιτοκίων δανεισμού των περιφερειακών οικονομιών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με αποκορύφωμα την έξοδο της Ελλάδας και της Ιρλανδίας από τις διεθνείς αγορές και την προσφυγή τους στον μηχανισμό στήριξης της Ε.Ε., του Δ.Ν.Τ. και της Ε.Κ.Τ. Στην περίπτωση της Ελλάδας, το – ούτως ή άλλως υψηλό – έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης αυξήθηκε από 6,4% το 2007 σε 9,4% το 2008 και σε 15,4% το επόμενο έτος, με αποτέλεσμα την αύξηση του δημοσίου χρέους από 105% σε 126,8% του ΑΕΠ μέσα σε δύο έτη.

Στην περίπτωση της Ιρλανδίας, η οικονομική κρίση, αλλά και η απόφαση της κυβέρνησης να εγγυηθεί το σύνολο των περιουσιακών στοιχείων των τραπεζών της χώρας μετέτρεψαν τους άλλοτε πλεονασματικούς προϋπολογισμούς σε βαθιά ελλειμματικούς (με το έλλειμμα να αγγίζει το 37% το τρίτο τρίμηνο του 2010) και υπερδιπλασίασαν, μεταξύ των ετών 2008-2010, το δημόσιο χρέος. Εν τούτοις, η επίδραση της οικονομικής κρίσης στα ελλείμματα των γενικών κυβερνήσεων και στο συνολικό χρέος των ευρωπαϊκών χωρών αποτέλεσε γενικευμένο φαινόμενο. Το συνολικό έλλειμμα των χωρών της ευρωζώνης ανήλθε το 2009 σε 6,3% του ΑΕΠ, υπερδιπλάσιο του ορίου που θέτει το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης και υπερτριπλάσιο από το έλλειμμα του αμέσως προηγούμενου έτους. Μόλις 5 από τα 27 κράτη μέλη της Ε.Ε. διατηρήθηκαν κατά το έτος αυτό εντός του ορίου του 3%, ενώ άλλα 5 κράτη μέλη είδαν το έλλειμμα τους να υπερβαίνει το 10% του ΑΕΠ τους. Ως αποτέλεσμα, το συνολικό χρέος της ευρωζώνης άγγιξε το 80%, σχεδόν δέκα ποσοστιαίες μονάδες υψηλότερο σε σχέση με το 2008. Επιπλέον, οι παραπάνω τάσεις συνεχίστηκαν και κατά τη διάρκεια του 2010, με το έλλειμμα των χωρών της ευρωζώνης να ανέρχεται, κατά το τρίτο τρίμηνο του έτους σε σχεδόν 6% και το αντίστοιχο χρέος να αυξάνεται στο 82,5%.

Όμως, αν και οι εξελίξεις αυτές έχουν μετατοπίσει το ενδιαφέρον προς την κατεύθυνση της κρίσης δανεισμού των περιφερειακών οικονομιών, καθώς και του κινδύνου να ακολουθήσουν οι χώρες της Ιβηρικής τη μοίρα της Ελλάδας και της Ιρλανδίας, η κρίση του ευρωπαϊκού τραπεζικού συστήματος κάθε άλλο παρά έχει αντιμετωπιστεί επαρκώς. Αν και οι συνεχείς κατά την τελευταία διετία ενέσεις ρευστότητας από την πλευρά των ευρωπαϊκών και των εθνικών αρχών έχουν κατορθώσει να αποτρέψουν την κατάρρευση του τραπεζικού συστήματος, η οποία μόνο απίθανη δεν θα ήταν υπό άλλες συνθήκες, τα ευρωπαϊκά τραπεζικά ιδρύματα συνεχίζουν να διατηρούν στα χαρτοφυλάκιά τους τόσο τοξικούς τίτλους όσο και ομόλογα υπερχρεωμένων κρατών των οποίων η αξία στη δευτερογενή αγορά έχει μειωθεί δραματικά και τα οποία είναι πιθανό να μην αποπληρωθούν ποτέ στο ακέραιο.

Η ακριβής έκταση του προβλήματος είναι δύσκολο να εκτιμηθεί από τη στιγμή που τα εν λόγω ιδρύματα δεν έχουν αναγκαστεί να διαγράψουν από τα λογιστικά τους βιβλία τους παραπάνω τίτλους και να εμφανίσουν τις αντίστοιχες ζημίες στις λογιστικές τους καταστάσεις. Εν τούτοις, η κατάρρευση του διατραπεζικού

δανεισμού, η συνεχής αναζήτηση ρευστότητας από την Ε.Κ.Τ. και η ουσιαστική αποθησαύριση της ρευστότητας αυτής, ένα ελάχιστο μέρος της οποίας μετατρέπεται σε δανεισμό προς τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά, υποδηλώνουν ότι το πρόβλημα είναι μεγάλο.

Ενδεικτικά, σύμφωνα με τα τελευταία στοιχεία της Eurostat, οι διατραπεζικές πιστώσεις μειώθηκαν το 2010 κατά 22% στην Ιταλία, κατά 10% στην Ισπανία, κατά 15% στην Αυστρία και κατά 3% στη Γαλλία, ενώ σύμφωνα με τα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας οι δανειακές ροές των ευρωπαϊκών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων προς επιχειρήσεις ήταν αρνητικές κατά €107 δις. το 2009 και κατά €8 δις. το 2010.

4.2.3 Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΑΣΗΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ

Η τρίτη κατηγορία κρίσης στην ευρωζώνη αφορά στην στάση επενδύσεων. Η γενικότερη ύφεση λόγω της κρίσης, η σταθερή συναλλαγματική ισοτιμία, η διαφορετικότητα του κοινωνικού και οικονομικού περιβάλλοντος των κρατών μελών, η αβεβαιότητα για το κοινό ευρωπαϊκό μέλλον, η πολιτική λιτότητας με την παράλληλη αύξηση της φορολογίας καθώς και το ασταθές πολιτικό περιβάλλον είναι παράγοντες αρνητικοί στην προσέλκυση των επενδύσεων στην ευρωζώνη και στις επιμέρους χώρες αντίστοιχα. Η Ισπανία, η Πορτογαλία, η Ιταλία, η Ελλάδα και άλλες ευρωπαϊκές χώρες, ακολουθώντας τη πολιτική της λιτότητας, έχουν μετατραπεί σε μη φιλικές προς επενδύσεις χώρες, αφού ο πληθωρισμός, το αυξημένο κόστος και το ασταθές κοινωνικό και πολιτικό περιβάλλον δεν ευνοούν την προσέλκυση ξένων επενδύσεων.

Ουσιαστικά η κρίση στάσης επενδύσεων στην ευρωπαϊκή οικονομία, οφείλεται στη κυρίως στην ύφεση της πραγματική οικονομίας, αλλά και στη μείωση των πιστώσεων και των χορηγήσεων δανείων στις επιχειρήσεις από το τραπεζικό σύστημα. Καμία συστηματική ανάλυση της κατάστασης της ευρωπαϊκής οικονομίας δεν μπορεί να γίνει εάν δεν ληφθούν υπ' όψιν και τα τρία παραπάνω ζητήματα, όχι μόνο επειδή αποτελούν ουσιαστικά τις διαφορετικές εκφάνσεις της ίδιας οικονομικής κρίσης, αλλά και επειδή αλληλοτροφοδοτούνται κατά τρόπο που μπορεί να αποδειχθεί ιδιαίτερος επικίνδυνος για το μέλλον της ευρωζώνης.

Η τρίτη και τελευταία έκφανση της ευρωπαϊκής οικονομικής κρίσης σχετίζεται σε μεγαλύτερο βαθμό με την πραγματική οικονομία και συνίσταται στην επενδυτική στασιμότητα που επικρατεί κατά την τελευταία διετία. Η ακαθάριστη επένδυση σε πάγιο κεφάλαιο στην Ε.Ε., η οποία αυξανόταν με ρυθμούς της τάξεως του 9% τα δύο τελευταία έτη πριν την κρίση, επιβραδύνθηκε στο 2% το 2008, όταν τα πρώτα σημάδια της κρίσης έγιναν ορατά και κατέρρευσε, μειούμενη κατά 11,6% το 2009 όταν η κρίση πέρασε πλέον στην πραγματική οικονομία. Το 2010 μειώθηκε και πάλι, κατά 3,2%, ανερχόμενη πλέον σε επίπεδα χαμηλότερα αυτών του 2006.

Το ίδιο συμβαίνει και με τις επενδύσεις των μη χρηματοοικονομικών επιχειρήσεων, όπου σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat η πτώση των επενδύσεων στην Ευρωζώνη παρέμεινε αρνητική και μέχρι το τέλος του 2012. Ειδικότερα, το γ' τρίμηνο του 2012, ο μεικτός ρυθμός επενδύσεων μη χρηματοοικονομικών επιχειρήσεων διαμορφώθηκε στο 19,6% στην ΕΕ, έναντι του 19,9% το β' τρίμηνο, ενώ στην Ευρωζώνη ο ρυθμός υποχώρησε στο 19,9% από 20,2%. Παράλληλα, πτώση 0,3% κατέγραψε και το πραγματικό κατά κεφαλήν εισόδημα των νοικοκυρών στην Ευρωζώνη το γ' τρίμηνο του 2012, σύμφωνα με τα στοιχεία που δημοσιοποίησε η Eurostat.

Το γ' τρίμηνο σε σχέση με το β' τρίμηνο του 2012, ο ρυθμός των αποταμιεύσεων των νοικοκυρών παρέμεινε σχεδόν αμετάβλητος τόσο στην Ευρωζώνη (στο 13%) όσο και στην ΕΕ των 27 (στο 11,2%). Στην Ευρωζώνη, το κατά κεφαλήν εισόδημα των νοικοκυριών μειώθηκε κατά 0,3% σε πραγματικούς όρους, μετά την υποχώρηση 0,5% που είχε καταγράψει το προηγούμενο τρίμηνο.

Αυτό συνέβη μάλιστα παρά την ισχυρή άνοδο (5,7%) στη Γερμανία, η οποία αντιπροσωπεύει από μόνη της περίπου το 1/5 της συνολικής ακαθάριστης επένδυσης σε πάγιο κεφάλαιο στην Ε.Ε., μία άνοδο η οποία σχετίζεται μάλλον με την αύξηση των γερμανικών εξαγωγών προς μη ευρωπαϊκές χώρες παρά με τη διαμόρφωση της ενεργού ζήτησεως στο εσωτερικό της Ευρώπης. Η μείωση αυτή της ακαθάριστης επένδυσης οφείλεται αφ' ενός στα προβλήματα του ευρωπαϊκού τραπεζικού συστήματος και αφ' ετέρου στη μείωση της ζήτησης στην ευρωπαϊκή, αλλά και στην αμερικανική, οικονομία.

Όσον αφορά στο πρώτο αίτιο, η χρηματοδότηση παραγωγικών επενδύσεων από το τραπεζικό σύστημα έχει μειωθεί δραστικά λόγω της αύξησης των μη εξυπηρετούμενων δανείων των τραπεζών, καθώς και λόγω του ότι η όποια

ρευστότητα παρέχεται σε αυτές αποθησαυρίζεται με σκοπό την κάλυψη των ζημιών που προκάλεσε η κρίση του 2008. Η δε μείωση της ζήτησης στο εσωτερικό της ευρωπαϊκής οικονομίας οφείλεται όχι μόνο στην κρίση αυτή καθαυτή, η οποία έπληξε και τον πραγματικό τομέα της ευρωπαϊκής οικονομίας, αλλά και στα σκληρά προγράμματα λιτότητας του συνόλου σχεδόν των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων τα οποία θα αποτελούσαν, θεωρητικά τουλάχιστον, την απάντηση στην κρίση.

Προφανώς, αυτό που είναι ακόμα πιο επικίνδυνο και από την ύπαρξη τριών διαφορετικών εκφάνσεων της οικονομικής κρίσης, είναι το γεγονός ότι οι εκφάνσεις αυτές αλληλοτροφοδοτούνται, ενισχύοντας έτσι η μία την άλλη. Έχει ήδη αναφερθεί ότι η κρίση χρέους αποτέλεσε ουσιαστικά παρεπόμενο της τραπεζικής κρίσεως. Ταυτόχρονα, τροφοδοτεί εκ νέου την τραπεζική κρίση, καθώς μειώνει δραματικά την αξία των ομολόγων των υπερχρεωμένων κρατών και αυξάνει την πιθανότητα μίας μελλοντικής αναδιάρθρωσης χρεών, ή ακόμα και στάσης πληρωμών, η οποία θα επιβαρύνει με νέες ζημιές τα ήδη επισφαλή τραπεζικά ιδρύματα της ευρωζώνης.

Η πιθανότητα αυτή δε, αυξάνεται ακόμα περισσότερο όταν οι προσπάθειες αντιμετώπισης της κρίσης χρέους οδηγούν σε μακροχρόνια ύφεση αυτές ακριβώς τις ευρωπαϊκές οικονομίες που ήδη δυσκολεύονται να διαχειριστούν τα συσσωρευμένα τους χρέη, καθώς και όταν στα πλαίσια των προσπαθειών αυτών οι υπερχρεωμένες αυτές οικονομίες οδηγούνται σε νέο δανεισμό τεραστίων χρηματικών ποσών τα οποία θα έχουν μάλιστα, σε περίπτωση χρεοκοπίας, προτεραιότητα αποπληρωμής έναντι των παλαιότερων χρεών τους. Επιπλέον, η προαναφερθείσα ύφεση, η οποία εντείνεται λόγω των σκληρών μέτρων λιτότητας, μειώνει τη συνολική ζήτηση ισχυροποιώντας έτσι την επενδυτική κρίση. Ενώ στον βαθμό που η επένδυση παραμένει καθηλωμένη, αν δεν μειώνεται κιόλας, το χρέος των περιφερειακών – και όχι μόνο – οικονομιών θα συνεχίσει να αυξάνεται και ο κίνδυνος μη δυνατότητας αποπληρωμής των χρεών τους θα καταστεί βεβαιότητα²².

Μελλοντικά ο τρόπος δανεισμού νοικοκυριών και επιχειρήσεων θα πρέπει να επανεξεταστεί και σίγουρα πρέπει να μην στηριχτεί στο προϋπάρχον σύστημα στο οποίο ο δανεισμός αυξήθηκε με υψηλούς ρυθμούς και τα ελλείμματα τρεχουσών

²²INE, Ινστιτούτο Εργασίας, ΓΣΕΕ, *Η Τριπλή Κρίση που απειλεί την ευρωζώνη: Κρίση Τραπεζικού Τομέα, Κρίση Δημοσίου Χρέους, Κρίση Στάσης Επενδύσεων* (διαθέσιμο στο: <http://www.ineobservatory.gr/userfiles/file/parathrhthrio-krisis-5.pdf>)

συναλλαγών ξεπέρασαν σε πολλές περιπτώσεις και το 20% του ΑΕΠ. Έτσι, οι χώρες θα χτυπηθούν από τρεις παράγοντες, που είναι:(1) Η διστακτικότητα στη χρηματοδότηση των αναγκών της ανανέωσης του εξωτερικού χρέους και του ελλείμματος τρεχουσών συναλλαγών, γεγονός που θα εντείνει την ανάγκη παρουσίας του ΔΝΤ.(2) Η μείωση της πιστωτικής επέκτασης. Η προηγούμενη εμπειρία των Βαλτικών χωρών, όταν οι σουηδικές τράπεζες σταμάτησαν το 2007 τον δανεισμό, δείχνει το πόσο εύκολα μετατρέπεται ένας ρυθμός ανάπτυξης της τάξης του 10% σε ύφεση. Όμως, η ευαισθησία του ονομαστικού ΑΕΠ στην πιστωτική επέκταση των γειτονικών χωρών είναι στο 1/3 αυτής των βαλτικών και, συνεπώς, η αρνητική επίδραση θα είναι περισσότερο περιορισμένη.(3) Η αύξηση των προβληματικών δανείων, δεδομένης και της υποτίμησης πολλών νομισμάτων.

Πέρα από τα τρία παραπάνω ρίσκα, οι αγορές φοβούνται τις νέες μορφές προστατευτισμού, είτε με τη μορφή άρνησης της Δυτικής Ευρώπης στην παροχή βοήθειας προς την Ανατολική Ευρώπη, είτε την έμφαση ότι πακέτα στήριξης των τραπεζών πρέπει να κατευθυνθούν προς την εγχώρια πιστωτική επέκταση των χωρών της Δυτικής Ευρώπης, είτε με τα δημοσιονομικά πακέτα, σύμφωνα με τα οποία, αναμένεται να ενισχυθούν οι εγχώριες βιομηχανίες και επιχειρήσεις. Βέβαια, είναι γνωστό ότι ο προστατευτισμός συνεισέφερε στην μεγάλη ύφεση του 1929-1933. Οι G-20 έχουν συνειδητοποιήσει το πρόβλημα και έχουν κάνει επίσημα δηλώσεις εναντίον του.

Επιπλέον, η αναταραχή στις χρηματαγορές μπορεί να πάει πίσω χρονικά την είσοδο στον μηχανισμό συναλλαγματικών ισοτιμιών ERM-II (Μόνο οι Βαλτικές είναι στον Μηχανισμό). Η αποστροφή των επενδυτών στον κίνδυνο μπορεί να οδηγήσει σε απόκλιση στις αποδόσεις των ομολόγων μεταξύ παλαιών και νέων μελών, κάνοντας το κριτήριο των μακροπρόθεσμων επιτοκίων ουσιαστικό κριτήριο ένταξης στην ΟΝΕ. Εν τω μεταξύ, ο Εναρμονισμένος Δείκτης Τιμών Καταναλωτή μπορεί να ανέβει λόγω υποτίμησης των εγχώριων νομισμάτων, που επιβαρύνει τον εισαγόμενο πληθωρισμό (π.χ. Ρουμανία)²³.

²³Γκίκας Α. Χαρδούβελης Άρθρο *Επιπτώσεις και προοπτικές της διεθνούς χρηματοοικονομικής κρίσης στην ευρύτερη περιοχή μας* (διαθέσιμο στο: <http://www.tovima.gr/finance/article/?aid=259907>)

4.3 ΜΝΗΜΟΝΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ: ΑΡΝΗΤΙΚΗ ΕΠΙΔΡΑΣΗ Ή ΤΡΟΠΟΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ;

Τα μνημόνια όπως συζητήθηκε στην εισαγωγή του τετάρτου κεφαλαίου αποτελούν συμφωνίες μεταξύ των χωρών που τα υπογράφουν, τα κράτη – μέλη της ευρωζώνης που αντιπροσωπεύονται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου. Πρόκειται για ένα πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής που στοχεύει στη μείωση του ποσοστού του κρατικού χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ της εκάστοτε χώρας. Σε γενικότερο πλαίσιο οι στόχοι των προγραμμάτων των μνημονίων είναι η στήριξη της ρευστότητας της οικονομίας, η εξυγίανση της δημοσιονομικής κατάστασης των χωρών, η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και τέλος η ανάκτηση της παραγωγικής βάσης των κρατών – μελών. Επίσης τα προγράμματα στοχεύουν σε ένα καινούριο μοντέλο οικονομίας που στόχο έχει την αναδιάρθρωση της οικονομίας ως προς ένα πιο αναπτυξιακό πρότυπο και θα στηρίζεται περισσότερο στις επενδύσεις και στις εξαγωγές. Η Ελλάδα, η Ιρλανδία, η Πορτογαλία, η Ισπανία, η Σικελία και η Κύπρος έχουν υπογράψει μνημόνια που αφορούν την εξυγίανση των δημοσιοοικονομικών τους αλλά και χρηματοδότησή τους²⁴.

Το ερώτημα που τίθεται είναι εάν τα μνημόνια, οι δανειακές αυτές συμβάσεις αποτελούν πραγματικά την ‘θεραπεία’ όπως αποκαλείται από πολλούς υποστηρικτές του (ΕΚΤ, ΔΝΤ) στο πρόβλημα και εάν όντως καταφέρουν να πετύχουν τους στόχους που θέτουν. Αναμφίβολα, οι πολιτικές δημοσιονομικής εξυγίανσης είναι υπερβολικά ασφυκτικές, ωθώντας την ανεργία, την φορολογία και την αβεβαιότητα στα ύψη, ενώ ταυτόχρονα δε δείχνουν να αποτελούν τα κράτη – μέλη τα οποία εφαρμόζουν αυτή τη συνταγή πόλο έλξης για επενδύσεις, βυθίζοντάς τα περαιτέρω σε ύφεση. Η ανάπτυξη, που τα προγράμματα αποσκοπούν να φέρουν, δεν διαφαίνεται. Προς τεκμηρίωση των παραπάνω, τα παρακάτω ακόλουθα στατιστικά δεδομένα είναι από την Eurostat.

²⁴Ευρωπαϊκή Ένωση (διαθέσιμο στο http://ec.europa.eu/ellada/press-center/news/archives/news_20120614-mnimonio_apantiseis_el.htm)

Έλλειμμα γενικής κυβέρνησης

Στην ΕΕ των 27 ο λόγος δημόσιου ελλείμματος προς ΑΕΠ μειώθηκε από -6,5 % το 2010 σε -4,5 % το 2011, και στη ζώνη του ευρώ μειώθηκε από -6,2 % σε -4,1 %. Οι λόγοι του ελλείμματος ήταν υψηλότεροι από το κατώτατο όριο αναφοράς ύψους -3 % του ΑΕΠ σε 17 από τα κράτη μέλη το 2011. Δέκα κράτη μέλη είχαν δημόσιο έλλειμμα που υπερβαίνει το κατώτατο όριο ύψους -3 % για το σύνολο της περιόδου αναφοράς 2008 έως 2011. Τα μεγαλύτερα δημόσια ελλείμματα (ως ποσοστό του ΑΕΠ) το 2011 σημειώθηκαν στην Ιρλανδία (-13,1 %), στην Ελλάδα (-9,1 %), στην Ισπανία (-8,5 %) και στο Ηνωμένο Βασίλειο (-8,3 %). Σε είκοσι πέντε κράτη μέλη το δημόσιο έλλειμμα μειώθηκε (σε σχέση με το ΑΕΠ), ή το δημόσιο πλεόνασμα αυξήθηκε το 2011 σε σύγκριση με το 2010. Επτά κράτη μέλη, συγκεκριμένα η Βουλγαρία, η Δανία, η Γερμανία, το Λουξεμβούργο, η Μάλτα, η Αυστρία και η Φινλανδία, σημείωσαν το 2011 ελλείμματα που ήταν χαμηλότερα από το κατώτατο όριο ύψους -3 %. Δύο κράτη μέλη –η Κύπρος και η Σλοβενία– σημείωσαν το 2011 ελλείμματα μεγαλύτερα από ό,τι το 2010.

Δημόσιο χρέος

Στην ΕΕ-27 ο λόγος δημόσιου χρέους προς ΑΕΠ αυξήθηκε από 80,0 % στο τέλος του 2010 σε 82,5 % στο τέλος του 2011, και στη ζώνη του ευρώ από 85,3 % σε 87,2 %. Συνολικά 14 κράτη μέλη ανέφεραν λόγο χρέους υψηλότερο από το 60 % του ΑΕΠ το 2011. Στο τέλος του 2011, οι χαμηλότεροι λόγοι δημόσιου χρέους σημειώθηκαν στην Εσθονία (6.0 %), στη Βουλγαρία (16.3 %) και στο Λουξεμβούργο (18.2 %). Το 2011, οι λόγοι δημόσιου χρέους προς ΑΕΠ αυξήθηκαν για 21 κράτη μέλη της ΕΕ, σε σύγκριση με το 2010, ενώ οι λόγοι του δημόσιου χρέους μειώθηκαν για έξι κράτη μέλη: Γερμανία, Εσθονία, Λετονία, Λουξεμβούργο, Ουγγαρία και Σουηδία. Οι υψηλότερες αυξήσεις των λόγων του χρέους από το 2010 έως το 2011 σημειώθηκαν στην Ελλάδα (20,4 εκατοστιαίες μονάδες), στην Ιρλανδία (15,7 μονάδες), στην Πορτογαλία (14,4 μονάδες) και στην Κύπρο (10,2 μονάδες)²⁵.

²⁵Eurostat, Στατιστικές Δημοσίων Οικονομικών. (διαθέσιμο στο http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Government_finance_statistics/el)

Πίνακας: Έλλειμμα Γενικής Κυβέρνησης (1^η στήλη) και Δημόσιο Χρέος (2^η στήλη) για το σύνολο των χωρών της ευρωζώνης και για κάθε μία χώρα ξεχωριστά για την τετραετία 2008-2011

	Public balance (net borrowing/lending of consolidated general government sector)				General government debt (general government consolidated gross debt)			
	2008	2009	2010	2011	2008	2009	2010	2011
EU-27	-2.4	-6.9	-6.5	-4.4	62.2	74.6	80.0	82.5
Euro area	-2.1	-6.3	-6.2	-4.1	70.2	80.0	85.4	87.3
Belgium	-1.0	-5.5	-3.8	-3.7	89.2	95.7	95.5	97.8
Bulgaria	1.7	-4.3	-3.1	-2.0	13.7	14.6	16.2	16.3
Czech Republic	-2.2	-5.8	-4.8	-3.3	28.7	34.2	37.8	40.8
Denmark	3.2	-2.7	-2.5	-1.8	33.4	40.6	42.9	46.6
Germany	-0.1	-3.1	-4.1	-0.8	66.8	74.5	82.5	80.5
Estonia	-2.9	-2.0	0.2	1.1	4.5	7.2	6.7	6.1
Ireland	-7.4	-13.9	-30.9	-13.4	44.5	64.9	92.2	106.4
Greece	-9.8	-15.6	-10.7	-9.4	112.9	129.7	148.3	170.6
Spain	-4.5	-11.2	-9.7	-9.4	40.2	53.9	61.5	69.3
France	-3.3	-7.5	-7.1	-5.2	68.2	79.2	82.3	86.0
Italy	-2.7	-5.4	-4.5	-3.9	106.1	116.4	119.2	120.7
Cyprus	0.9	-6.1	-5.3	-6.3	48.9	58.5	61.3	71.1
Latvia	-4.2	-9.8	-8.1	-3.4	19.8	36.7	44.5	42.2
Lithuania	-3.3	-9.4	-7.2	-5.5	15.5	29.3	37.9	38.5
Luxembourg	3.2	-0.8	-0.8	-0.3	14.4	15.3	19.2	18.3
Hungary	-3.7	-4.6	-4.4	4.3	73.0	79.8	81.8	81.4
Malta	-4.6	-3.9	-3.6	-2.7	62.0	67.6	68.3	70.9
Netherlands	0.5	-5.6	-5.1	-4.5	58.5	60.8	63.1	65.5
Austria	-0.9	-4.1	-4.5	-2.5	63.8	69.2	72.0	72.4
Poland	-3.7	-7.4	-7.9	-5.0	47.1	50.9	54.8	56.4
Portugal	-3.6	-10.2	-9.8	-4.4	71.7	83.2	93.5	108.1
Romania	-5.7	-9.0	-6.8	-5.5	13.4	23.6	30.5	33.4
Slovenia	-1.9	-6.0	-5.7	-6.4	22.0	35.0	38.6	46.9
Slovakia	-2.1	-8.0	-7.7	-4.9	27.9	35.6	41.0	43.3
Finland	4.4	-2.5	-2.5	-0.6	33.9	43.5	48.6	49.0
Sweden	2.2	-0.7	0.3	0.4	38.8	42.6	39.5	38.4
United Kingdom	-5.1	-11.5	-10.2	-7.8	52.3	67.8	79.4	85.0
Iceland	-13.5	-10.0	-10.1	-4.4	70.3	87.9	93.1	98.8
Norway	18.8	10.6	11.2	13.6	48.2	43.5	43.7	29.0
Croatia	-1.4	-4.1	.	.	28.9	35.3	.	.
Turkey	-2.8	-7.0	-2.6	.	40.0	46.1	42.4	.

(1) Data extracted on 22.10.2012.

Source: Eurostat (online data code: gov_dd_edpt1)

Πηγή: Eurostat

Όπως φαίνεται καθαρά από τον παραπάνω πίνακα για συγκεκριμένες χώρες το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ τους αυξήθηκε για την τετραετία 2008- 2011. Παραδείγματος χάριν: η Ελλάδα το 2008 είχε 112.9% δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ της και το 2011 εκτοξεύθηκε στο 170.6%. Το ίδιο συμβαίνει με την Ιταλία, την Ισπανία, την Γαλλία, την Ιρλανδία, την Πορτογαλία και άλλες.

Συνεπώς το ερώτημα που τίθεται είναι το εξής: αφού ο σκοπός των μνημονίων είναι η δημοσιονομική εξυγίανση, η αύξηση της ανταγωνιστικότητας, η μείωση του κόστους εργασίας και συνεπώς η αύξηση της απασχόλησης και η μείωση της ανεργίας, γιατί οι στόχοι αυτοί δεν έχουν επιτευχθεί σχεδόν σε καμία από τις χώρες που υπέγραψαν το μνημόνιο; Μήπως τελικά η ανάκαμψη – ανάπτυξη δεν έρχεται μ' αυτόν τον τρόπο.

Και συνεπώς η αναπτυξιακή πολιτική μέσω της μείωσης των δημοσίων δαπανών και την αύξηση της φορολογίας που επιβάλλουν τα μνημόνια να μην είναι ο σωστός

τρόπος για μείωση των δημοσίων ελλειμμάτων και αύξηση της ανταγωνιστικότητας για επανάκαμψη των οικονομιών;

Αντίθετα, αυτό που φαίνεται να επιτυγχάνει η πολιτική του μνημονίου είναι η αύξηση του δημοσίου χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ. Σ' αυτόν ακριβώς το λόγο επισημαίνει ο οικονομολόγος κ. Βαρουφάκης ότι τελικά το μνημόνιο αποτελεί αποτυχημένη οικονομική πολιτική.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο: ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΚΡΙΣΗΣ

Η κρίση στην ευρωζώνη έχει λάβει ιδιαίτερες διαστάσεις λόγω της διαφορετικότητας της συνοχής της Ευρώπης που πηγάζει από την κοινωνική διαφορετικότητα στους πολιτισμούς που την απαρτίζουν και την οικονομική λόγω της διαφορετικής έντασης και μορφής οικονομιών που στηρίζεται η εκάστοτε χώρα. Παραδείγματος χάριν, η οικονομία της Γερμανίας στηρίζεται σε ένα πιο βιομηχανικό μοντέλο και μάλιστα βαριάς βιομηχανίας. Εντελώς διαφορετικό είναι το οικονομικό μοντέλο της Ελλάδας που δεν διαθέτει βαριά βιομηχανία αλλά στηρίζεται κατά κόρον στον τουρισμό.

Αυτό μπορεί να γενικευτεί στην ανάλυση που κάνει ο κ. Βαρουφάκης στο βιβλίο του “Παγκόσμιος Μινώταυρος” και κατατάσσει τις ευρωπαϊκές χώρες που απαρτίζουν την ευρωζώνη σε τρεις κατηγορίες σύμφωνα με την οικονομία τους. Αυτές είναι:

1. Οι χώρες που δημιουργούν σε σταθερή βάση πλεονάσματα (η Γερμανία, η Ολλανδία, το φλαμανδικό τμήμα του Βελγίου, η Αυστρία και οι σκανδιναβικές χώρες),
2. Οι χώρες που παράγουν σε σταθερή βάση ελλείμματα (η Ιταλία, η Ελλάδα, η Ισπανία, και η Πορτογαλία) και
3. Η Γαλλία η οποία είναι μόνη της μια ξεχωριστή κατηγορία λόγω του ότι ενώ αποτυγχάνει επανειλημμένα να δημιουργήσει πλεονάσματα διαθέτει εντούτοις δυο μεγάλα πλεονεκτήματα: α) την εμβέλεια των πολιτικών της θεσμών, οι οποίοι της δίνουν τη δυνατότητα να διαθέτει δημόσια διοίκηση παρόμοια με εκείνη της Ουάσιγκτον, και β) το τραπεζικό σύστημα χάρη στο οποίο η Γαλλία μπόρεσε και έπαιξε κύριο ρόλο στη διευκόλυνση του εμπορίου και των κεφαλαιακών ροών στους κόλπους της Ευρωπαϊκής Ένωσης²⁶.

²⁶ Βαρουφάκης, Ι. (2011) *Παγκόσμιος Μινώταυρος*, Εκδόσεις Λιβάνη

5.1 ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΥΡΩΖΩΝΗ

Η ΕΚΤ απάντησε με διάφορα μέτρα, από τα οποία το πλέον σημαντικό ήταν η εφαρμογή της πολιτικής πλήρους κατανομής και καθορισμένων επιτοκίων. Αυτό σήμαινε ότι οι τράπεζες της ζώνης του ευρώ μπορούσαν να λαμβάνουν απεριόριστη ρευστότητα από την ΕΚΤ με το επιτόκιο της πράξης κύριας αναχρηματοδότησης, υπό την προϋπόθεση ότι θα παρείχαν επαρκείς εξασφαλίσεις. Στην ουσία, η ΕΚΤ πήρε τη θέση της αγοράς χρήματος. Στα άλλα μέτρα που έλαβε η ΕΚΤ (πέραν της σημαντικής μείωσης των επιτοκίων) περιλαμβάνονται μεταξύ άλλων η διεύρυνση του καταλόγου των αποδεκτών ασφαλειών και η επιμήκυνση της διάρκειας των δανείων προς τις τράπεζες.

Ένα από τα μέσα νομισματικής πολιτικής της ΕΚΤ είναι οι "διαρθρωτικές πράξεις", στις οποίες περιλαμβάνονται οι οριστικές αγορές συγκεκριμένων περιουσιακών στοιχείων που γίνονται αποδεκτά ως ασφάλεια. Επειδή η αγορά καλυμμένων ομολογιών είχε επηρεαστεί σημαντικά και επειδή οι καλυμμένες ομολογίες αποτελούν σημαντικό εργαλείο αναχρηματοδότησης για τις τράπεζες, το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ αποφάσισε να ξεκινήσει ένα πρόγραμμα αγοράς καλυμμένων ομολογιών με σκοπό την αναζωογόνηση της αγοράς αυτής.

Τον Μάιο του 2010, οι χρηματοπιστωτικές αγορές και ιδίως οι αγορές κρατικών ομολόγων αντιμετώπισαν σοβαρές εντάσεις οι οποίες δημιούργησαν παρεμβολές στη μετάδοση της νομισματικής πολιτικής. Η ΕΚΤ αποφάσισε να θέσει σε εφαρμογή το Πρόγραμμα για τις Αγορές Τίτλων (το οποίο έχει πλέον λήξει). Στο πλαίσιο του Προγράμματος αυτού, η ΕΚΤ και οι εθνικές κεντρικές τράπεζες της ζώνης του ευρώ μπορούσαν, εντός των ορίων που είχε καθορίσει το Διοικητικό Συμβούλιο, να παρεμβαίνουν σε ορισμένες αγορές χρεογράφων, κατά κύριο λόγο στις αγορές κρατικών ομολόγων. Σύμφωνα με τη Συνθήκη, η οποία τους απαγορεύει να πραγματοποιούν αγορές απευθείας από κυβερνήσεις, επιτρεπόταν να πραγματοποιούν αγορές στη δευτερογενή αγορά (σε τιμές της αγοράς). Το συνολικό ποσό όλων των ομολόγων που έχουν αγοραστεί και δεν έχουν ακόμη λήξει επαναπορροφάται κάθε εβδομάδα, ούτως ώστε οι συνολικές συνθήκες ρευστότητας στη διατραπεζική αγορά χρήματος να μένουν ανεπηρέαστες.

Τον Δεκέμβριο του 2011, λόγω των σοβαρών εντάσεων στις αγορές που απειλούσαν τη λειτουργία της αγοράς χρήματος και τη ροή πιστώσεων από τις τράπεζες προς τις

επιχειρήσεις, η ΕΚΤ αποφάσισε να διενεργήσει δύο πράξεις πιο μακροπρόθεσμης αναχρηματοδότησης διάρκειας 36 μηνών. Το επιτόκιο αυτών των πράξεων ορίστηκε ίσο με το μέσο επιτόκιο των πράξεων κύριας αναχρηματοδότησης όπως διαμορφώνεται κατά τη διάρκεια της αντίστοιχης πράξης. Η πρώτη πράξη κατανεμήθηκε στις 21 Δεκεμβρίου 2011 και η δεύτερη στις 29 Φεβρουαρίου 2012.

Επιπλέον, η ΕΚΤ αποφάσισε να αυξήσει τη διαθεσιμότητα ασφαλειών μειώνοντας το όριο πιστοληπτικής διαβάθμισης για ορισμένα προϊόντα τιτλοποίησης και παρέχοντας τη δυνατότητα στις εθνικές κεντρικές τράπεζες, ως λύση προσωρινού χαρακτήρα, να αποδέχονται ως ασφάλεια πρόσθετες δανειακές απαιτήσεις (τραπεζικά δάνεια) οι οποίες πληρούν συγκεκριμένα κριτήρια. Την ευθύνη για την αποδοχή τέτοιων δανειακών απαιτήσεων θα φέρουν οι εθνικές κεντρικές τράπεζες που επιτρέπουν τη χρήση τους.

Τρίτον, η ΕΚΤ αποφάσισε να μειώσει τον συντελεστή υποχρεωτικών ελάχιστων αποθεματικών σε 1% (από 2%), αποδεσμεύοντας έτσι ασφάλειες και στηρίζοντας τη δραστηριότητα στην αγορά χρήματος.

Τον Σεπτέμβριο του 2012, προκειμένου να διασφαλίσει τον ενιαίο χαρακτήρα της νομισματικής πολιτικής της αλλά και την ομαλή μετάδοση της κατεύθυνσης της πολιτικής αυτής προς την οικονομία σε ολόκληρη τη ζώνη του ευρώ, η ΕΚΤ ανακοίνωσε τη δυνατότητα διενέργειας Οριστικών Νομισματικών Συναλλαγών (ΟΝΣ). Οι ΟΝΣ είναι συναλλαγές στις δευτερογενείς αγορές κρατικών ομολόγων με σκοπό την αντιμετώπιση σοβαρών στρεβλώσεων στις αγορές αυτές οι οποίες προκαλούνται ειδικότερα από τους αβάσιμους φόβους των επενδυτών περί αναστρεψιμότητας του ευρώ. Υπό τις κατάλληλες συνθήκες, οι ΟΝΣ παρέχουν έναν καθόλα αποτελεσματικό ανασταλτικό μηχανισμό για την αποφυγή αυτοεκπληρούμενων καταστροφικών σεναρίων που συνεπάγονται δυνητικά σοβαρές προκλήσεις για τη σταθερότητα των τιμών στη ζώνη του ευρώ. Προκειμένου να διαφυλάσσεται ο πρωταρχικός στόχος της ΕΚΤ για τη διατήρηση της σταθερότητας των τιμών και να εξασφαλίζεται ότι οι κυβερνήσεις έχουν τα σωστά κίνητρα για την υλοποίηση των απαραίτητων δημοσιονομικών προσαρμογών και διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, απαραίτητη προϋπόθεση των ΟΝΣ είναι η αυστηρή και αποτελεσματική τήρηση των όρων που έχουν τεθεί στο πλαίσιο ενδεδειγμένων

προγραμμάτων της Ευρωπαϊκής Διευκόλυνσης Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας/του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας (ΕΔΧΣ/ΕΜΣ)²⁷.

5.2 ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΙΣ ΑΓΟΡΕΣ

Από τη μεριά τους οι αγορές προσπαθούν να περάσουν τα δικά τους μηνύματα και τρόπους αντιμετώπισης της κρίσης. Η σταθερότητα της νομισματικής ένωσης και του ευρώ στο σύνολο του παίζει πρωταρχικό ρόλο στην διαμόρφωση της επόμενης μέρας για αυτές. Ακόμα και σήμερα υπάρχει ο φόβος για μία ενδεχόμενη πτώχευση κάποιου κράτους μέλους της ευρωζώνης. Ιδιαίτερη μνεία είχε γίνει για την Ελλάδα με το περίφημο “Grexit” να αντιπροσωπεύει την έξοδο της Ελλάδας από το κοινό νόμισμα. Μάλιστα το περιοδικό της Wall Street, το Wall Street Journal είχε προτείνει το 2011 τη λύση του διπλού νομίσματος για την Ελλάδα.

Συγκεκριμένα, υποστηρίζει πως η λύση για την Ελλάδα είναι ένα διπλό νόμισμα και ένας μηχανισμός πολλαπλών συναλλαγματικών ισοτιμιών για την Ευρωζώνη ως σύνολο. Όπως υποστηρίζει ο συντάκτης αν και είναι περίπλοκο θα μπορούσε να λειτουργήσει και εξηγεί τους λόγους που μπορεί αυτό να γίνει. Ο πρώτος και πιο πειστικός είναι μια εκτόνωση της κρίσης σε επίπεδο εμπορικών ισοζυγίων αλλά και επαναφορά της ροής κεφαλαίων. Ο δεύτερος είναι να ελεγχθεί ο εκτροχιασμός του πληθωρισμού που συνήθως ακολουθεί μια υποτίμηση νομίσματος. Η Αθήνα θα εισάγει μια δραχμή που θα υπόκειται σε συναλλαγματική διαπραγμάτευση, για τις συναλλαγές τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό. Όλες οι χρηματοπιστωτικές συναλλαγές θα γίνονται σε μια δραχμή Δημοσιονομικού τύπου, ένα νόμισμα που δεν θα υπάρχει σε απτή μορφή αλλά θα ρυθμιστεί σε αυξημένη και σταθερή ισοτιμία από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Τόσο το ελληνικό κράτος όσο και οι πιστωτές του θα μπορούν να μετατρέπουν το πρώτο νόμισμα, στο δεύτερο οικονομικό μέγεθος για να εξυπηρετηθούν τα χρέη της χώρας σε ευρώ.

²⁷Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (διαθέσιμα στα:
http://www.ecb.int/ecb/educational/facts/monpol/html/mp_012.el.html
http://www.ecb.int/ecb/educational/facts/monpol/html/mp_013.el.html
http://www.ecb.int/ecb/educational/facts/monpol/html/mp_014.el.html)

5.3 ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΙΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ

5.3.1 ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΙ – ΚΕΥΨΙΑΝΟΙ - ΜΑΡΞΙΣΤΕΣ

Από την μεριά τους οι οικονομολόγοι δίνουν τη δική τους πρόταση σύμφωνα πάντα με τις οικονομικές απόψεις που ασπάζονται. Διαφορετική είναι η άποψη των νεοφιλελευθέρων, διαφορετική των Κεϋνσιανών και διαφορετική των μαρξιστών.

Η πρώτη είναι η γνωστή «μονεταριστική» πολιτική του νεοφιλελευθερισμού, που επιβάλλει άγρια λιτότητα, περικοπές μισθών, ημερομισθίων, συντάξεων κλπ. Η πολιτική αυτή πλήττει, κυρίως, τις πιο αδύναμες οικονομικά τάξεις και διαλύει τον κοινωνικό ιστό μιας χώρας. Αυτό ακριβώς έγινε στην Ελλάδα, όπου θυσιάστηκαν κατακτήσεις πολλών δεκαετιών των ελλήνων πολιτών (κυρίως εργαζομένων και συνταξιούχων). Στόχος της μονεταριστικής αυτής πολιτικής, είναι ο μηδενισμός των ελλειμμάτων, τα οποία ενοχοποιούνται ως η κύρια αιτία αποδυνάμωσης της ανταγωνιστικότητας μιας χώρας.

Η συνταγή αυτή, ωστόσο, είναι ακριβώς η ίδια που απέτυχε παταγωδώς στην Αργεντινή, αλλά και σε πολλές άλλες χώρες του κόσμου (π.χ. στη Λατινική Αμερική, στις ασιατικές «τίγρεις» κλπ.), όπου επέφερε την εξαθλίωση των λαών, αλλά και την πλήρη απώλεια της εθνικής τους κυριαρχίας. Ο Πωλ Κρούγκμαν υποστηρίζει πως *«οι φονταμελιστές, αυτοί, της ελεύθερης αγοράς διαψεύστηκαν σχεδόν σε όλα. Κυριαρχούν όμως στη πολιτική σκηνή περισσότερο από ποτέ»*. Βέβαια, στην αντίστοιχη αμερικανική κρίση του 2008, επενέβη το κράτος το οποίο εξοστρακίζει μετά βδελυγμίας ο νεοφιλελευθερισμός και το ΔΝΤ. Ωστόσο, έτσι «σώθηκε» η οικονομία των ΗΠΑ και ανακόπηκε η κρίση.

Απέναντι σ' αυτή τη πολιτικό-ιδεολογική πρόταση του νεοφιλελευθερισμού, υπάρχει ένας άλλος δρόμος για την αντιμετώπιση της κρίσης: ο δρόμος της «νέο-κεϋνσιανής» θεωρίας, την οποία μερικοί γνωστοί οικονομολόγοι όπως π.χ. ο Milton Friedman απορρίπτουν μετά βδελυγμίας. Με βάση αυτή τη θεωρία (του Κέυνς και του Γκάλμπραϊθ), η ανάπτυξη –ιδιαίτερα σε περιόδους κρίσης– μπορεί να επέλθει και μέσα από το δημόσιο τομέα, αλλά και με την τόνωση της εσωτερικής ζήτησης. Αυτό σημαίνει απόρριψη της πολιτικής του «κουρέματος» στους μισθούς των υπαλλήλων, των συνταξιούχων και των εργαζομένων, η οποία σε τελική ανάλυση γονατίζει τη ζήτηση και την ανάπτυξη.

Ο «νεοκεϋνσιανισμός», λοιπόν, δεν αποδίδει ολόκληρη την ευθύνη της κρίσης στο κράτος και στους εργαζόμενους. Υποστηρίζει, μάλιστα, πως δεν πρέπει να κόψουμε τους μισθούς και τις συντάξεις, διότι οδηγούμαστε σε αντίθετα αποτελέσματα. Κατά τον Γκάλμπρειθ και κατά τη «νέο-κεϋνσιανή» θεωρία, «η αναθέρμανση της οικονομικής δραστηριότητας αυξάνει τα κέρδη και τις φορολογικές απολαβές», γιατί η τόνωση της ζήτησης και οι δημόσιες επενδύσεις με τη βελτίωση των κρατικών υποδομών (δρόμων, σχολείων, στέγασης κλπ.) από τους νεοπροσλαμβανόμενους, ενισχύουν το εθνικό εισόδημα. Έτσι ο δανεισμός του Δημοσίου με τον καιρό μπορεί ν' αποδειχθεί συντηρητική πράξη. Η πολιτική αυτή –λέει ο Γκάλμπρειθ– ισχύει, κυρίως, για περιόδους κρίσης και ύφεσης». Τελικά η θεωρία αυτή λαμβάνει υπόψη κυρίως τον παράγοντα άνθρωπο και την κοινωνία και δεν στέκεται μόνο στους αριθμούς.

Σωστή πολιτική, βέβαια, είναι η μείωση –ή ακόμα και η εξάλειψη– των δημοσιονομικών ελλειμμάτων. Πως μπορεί, όμως, να επιτευχθεί κάτι τέτοιο χωρίς να επιβαρυνθούν σοβαρά τα μεσαία και μικρά κοινωνικά στρώματα και χωρίς να δημιουργηθεί εξαθλίωση και κοινωνικές εντάσεις; Η διέξοδος στο πρόβλημα δεν είναι απλή: χρειάζεται συνεχής προσπάθεια αύξησης του ρυθμού μεγέθυνσης της οικονομίας, αφενός μεν με τη διεύρυνση της φορολογικής βάσης των «εχόντων» και καταπολέμησης της φοροδιαφυγής –συνεπώς περισσότερα φορολογικά έσοδα – αφετέρου δε είναι ανάγκη να υπάρξει ένα πάγιο, σταθερό και λογικό σύστημα φορολόγησης για τις επιχειρήσεις, ώστε να τονωθούν οι επενδύσεις και η ανταγωνιστικότητα της οικονομίας.

Η μεγέθυνση, όμως, του ρυθμού της οικονομίας επιτυγχάνεται και με την αύξηση εκείνων των δημόσιων δαπανών που είναι παραγωγικές και οικονομικά αποδοτικές. Η λύση, συνεπώς, της παρέμβασης του κράτους μέσω της ενίσχυσης των δημοσίων δαπανών (δημόσιων προγραμμάτων) είναι ιδιαίτερα ενδεδειγμένη για τη μεσοπρόθεσμη και μακροπρόθεσμη, τουλάχιστον, αντιμετώπιση του προβλήματος. Παράλληλα, είναι αναγκαία η δημιουργία ενός δημόσιου εθνικού τραπεζικού πυλώνα, που θα μπορούσε να σπάσει το τραπεζικό καρτέλ.

Από τη μεριά τους οι μαρξιστές βλέπουν εντελώς αντίθετο το 'σωστό' δρόμο για έξοδο από την κρίση. Πιστεύουν πιο πολύ σε ένα κράτος δικαίου το οποίο δεν θα δίνει βαρύτητα στα υλικά αγαθά αλλά στην ανθρώπινη υπόσταση.

Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα οφείλει να ενεργήσει άμεσα ως δανειστής τελευταίας καταφυγής για τις χώρες της ευρωζώνης, προκειμένου να ανακόψει το φαύλο κύκλο της πτώσης των τιμών των κρατικών ομολόγων και των πωλήσεων πανικού. Επίσης, η μεγάλη αύξηση του μεγέθους και της ισχύος του χρηματοπιστωτικού τομέα τις τρεις τελευταίες δεκαετίες πρέπει επειγόντως να αναστραφεί. Η λιανική τραπεζική πρέπει να διαχωριστεί από την επενδυτική, ενώ οι δραστηριότητες των επενδυτικών τραπεζών, των κεφαλαίων υψηλού κινδύνου και των ιδιωτικών κεφαλαίων πρέπει να περιοριστούν δραστικά. Επίσης, πρέπει να προωθηθούν μορφές τραπεζών, όπως οι συνεταιριστικές, οι δημόσιες και άλλες μη κερδοσκοπικού ενδιαφέροντος, για την χρηματοδότηση θεμιτών επενδύσεων για κοινωνικούς και οικολογικούς σκοπούς. Τα περισσότερα παράγωγα προϊόντα πρέπει να απαγορευτούν και όλοι οι τίτλοι να διαπραγματεύονται σε δημόσια προσβάσιμες αγορές.

Όλες οι χρηματοπιστωτικές συναλλαγές πρέπει να φορολογηθούν, ενώ είναι ώριμο το αίτημα για τη δημιουργία δημόσιου οργανισμού αξιολόγησης των τίτλων. Το δημόσιο χρέος, ιδιαίτερα της Ελλάδος, δεν είναι βιώσιμο. Ο έλεγχος του χρέους, όπως έγινε στο Εκουαδόρ, πρέπει να αναδείξει το μέρος εκείνο που είναι νόμιμο, καθώς και ποιοι οργανισμοί οφείλουν να αναλάβουν το κόστος της διαγραφής εκείνου που δεν κρίνεται νόμιμο. Στις υπερχρεωμένες χώρες, η μείωση πρέπει να επιδιωχθεί επίσης μέσω της φορολόγησης της περιουσίας των πολύ εύπορων ατόμων. Παράλληλα, για την αποφυγή της κερδοσκοπίας εναντίον των πιο αδύναμων χωρών της ευρωζώνης, τα εν λόγω κράτη πρέπει να ανταλλάξουν τα κρατικά τους ομόλογα με ευρωομόλογα με την εγγύηση ολόκληρης της ευρωζώνης.

Η ενιαία νομισματική πολιτική πρέπει να συνοδεύεται από κοινή δημοσιονομική πολιτική, στόχος της οποίας οφείλει να είναι η πλήρης απασχόληση με καλές θέσεις εργασίας. Τα προγράμματα λιτότητας δυσχεραίνουν περισσότερο την αποπληρωμή του χρέους, ενώ τα κράτη με πρωτογενή ελλείμματα πρέπει να ενισχυθούν προκειμένου να ακολουθήσουν επεκτατική πολιτική. Αναγκαίο είναι ένα πρόγραμμα δημοσίων επενδύσεων, ιδιαίτερα στις περιφερειακές χώρες της ευρωζώνης, το οποίο μπορεί να χρηματοδοτηθεί από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, ήδη σε θέση να εκδώσει ομόλογα. Αντί της μονόπλευρης έμφασης στην περικοπή των δημοσίων

δαπανών, η μακροχρόνια τάση μείωσης της φορολόγησης των υψηλών εισοδημάτων πρέπει να αναστραφεί. Οι συνταγματικές απαγορεύσεις κατά των δημοσιονομικών ελλειμμάτων είναι επικίνδυνες και δεν πρέπει να εφαρμοστούν.

Ο συντονισμός της ευρωπαϊκής πολιτικής μισθών οφείλει να εξασφαλίσει την αναστροφή της γενικευμένης τάσης μείωσης του μεριδίου των μισθών στο εθνικό εισόδημα, καθώς και τη σύγκληση των μισθών στα κράτη χαμηλού εισοδήματος με εκείνους στα κράτη υψηλού εισοδήματος. Η μείωση των ωρών εργασίας σε 30 ώρες εβδομαδιαία είναι απαραίτητη, τόσο για την καταπολέμηση της ανεργίας, όσο και για την επίτευξη μιας κοινωνίας, που δεν κυριαρχείται από τη μισθωτή εργασία.

Αντί των προγραμμάτων λιτότητας, χρειάζονται προγράμματα για την αντιμετώπιση των βασικών διαρθρωτικών προβλημάτων του καπιταλισμού σήμερα. Οι ιδιωτικοποιήσεις αποδυνάμωσαν τις δημόσιες υπηρεσίες, οδηγώντας, για παράδειγμα, σε συστήματα υγείας δύο ή περισσότερων ταχυτήτων. Ο ρόλος των δημοσίων υπηρεσιών πρέπει να επαναθεμελιωθεί. Η στρατηγική των χαμηλών μισθών, στο όνομα της βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας των αναπτυσσόμενων περιοχών απέτυχαν. Η ανάπτυξη πρέπει αντίθετα να στηριχτεί στην εφαρμογή σύγχρονης τεχνολογίας, ενώ τα διαρθρωτικά ταμεία της Ε.Ε. πρέπει να προωθήσουν την ανάπτυξη παραγωγικών τομέων. Για την μείωση της ανισορροπίας μεταξύ των εμπορικών ισοζυγίων, τα κράτη μέλη πρέπει να μειώσουν τις εισαγωγές τους, επεκτείνοντας τη χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Οι συνεταιρισμοί μπορούν να αναλάβουν σημαντικό ρόλο για την ενοποίηση των κοινωνικών και οικονομικών σκοπών, για την προώθηση της τοπικής παραγωγής και κατανάλωσης. Η εφαρμογή της έννοιας της «ευελιξίας με ασφάλεια» έχει στην πραγματικότητα οδηγήσει στην αύξηση της ανασφάλειας στην εργασία, για την αντιμετώπιση της οποίας είναι απαραίτητη η επανακαθιέρωση και εφαρμογή των συνδικαλιστικών δικαιωμάτων.

Χρειάζονται μέτρα για την αποφυγή της μείωσης των μισθών και της χειροτέρευσης των συνθηκών εργασίας από τις επιχειρήσεις, στο όνομα της «πίεσης του ανταγωνισμού» από άλλες χώρες της Ε.Ε. Η Ε.Ε. πρέπει να αντιμετωπίσει τις ασυμμετρίες σε σχέση με τις γείτονες προς αυτήν χώρες με την εφαρμογή μέτρων πολιτικής, που να ευνοούν τις εν λόγω χώρες, πράγμα το οποίο πρέπει να περιλαμβάνεται στην νέα προσέγγιση των Συμφωνιών Σύνδεσης για τις σχέσεις

αυτές. Η θέση υπέρ του ελεύθερου εμπορίου πρέπει να εγκαταλειφθεί και στη θέση του να συμφωνηθούν ρυθμίσεις εξειδικευμένες κατά τομέα, με πολύ μεγάλο μεταβατικό διάστημα. Οι γείτονες χώρες πρέπει να διατηρήσουν τη δυνατότητα ενίσχυσης των παραγωγικών τους δομών και η βοήθεια της Ε.Ε. να προσανατολίζεται στη στήριξη της βιομηχανικής τους ανάπτυξης.

Αντί της μερκαντιλιστικής στρατηγικής προώθησης των εξαγωγών, η Ε.Ε. πρέπει να ενισχύσει την εγχώρια ζήτηση, προκειμένου να απορροφήσει περισσότερα εισαγόμενα αγαθά και υπηρεσίες. Το κυρίαρχο υπόδειγμα του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου και των διμερών συμφωνιών ελεύθερου εμπορίου πρέπει να εγκαταλειφθεί, προκειμένου οι ασυμμετρίες μεταξύ των διαφόρων χωρών να ληφθούν υπόψη. Οι αγροτικές επιδοτήσεις, που διαστρεβλώνουν τις εμπορικές ανταλλαγές πρέπει να εξαλειφθούν, καθώς και το αίτημα για την απελευθέρωση των δημοσίων υπηρεσιών των εμπορικών εταιρών. Η αναπτυξιακή πολιτική πρέπει να στηρίζει την οικοδόμηση της τοπικής οικονομίας και την ενίσχυση των δυνατοτήτων του κράτους²⁸.

²⁸ Ευρωπαίοι Οικονομολόγοι για την Εναλλακτική Οικονομική Πολιτική στην Ευρώπη, *Η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση σε σταυροδρόμι Εμβάθυνση της δημοκρατίας για σταθερότητα, αλληλεγγύη και κοινωνική δικαιοσύνη* Υπόμνημα 2012 (διαθέσιμο στο: http://www2.euromemorandum.eu/uploads/euromemorandum_2012_greek.pdf)

5.3.2 ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΑΛΛΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Υπάρχουν φυσικά πολλές άλλες προτάσεις που στοχεύουν στην έξοδο από την κρίση. Φυσικά όλες οι προτάσεις ή αυτοί που τις διατυπώνουν ανήκουν σε κάποια από τις τρεις παραπάνω οικονομικές σχολές. Είναι όμως δυνατόν να αποτελούν αυτούσια σκέψη ή πρόταση κάποιου χωρίς να οδηγούν σε συγκεκριμένη πολιτικοοικονομική παράταξη.

Μια τέτοια πρόταση είναι του οικονομολόγου κ. Βαρουφάκη, ο οποίος προτείνει με τρία απλά βήματα ποιες θα έπρεπε να είναι οι επόμενες ενέργειες της ευρωπαϊκής ένωσης για έξοδο από την κρίση. Μάλιστα, ο κ. Βαρουφάκης σε συνέντευξή του στη γερμανική εφημερίδα Sueddeutsche δήλωνε: <<Εάν υπήρχε η πολιτική θέληση, η ευρωπαϊκή κρίση θα μπορούσε να ξεπεραστεί μέσα σε έναν μήνα.>> Το ίδιο δηλώνει και στο βιβλίο του Παγκόσμιος Μινώταυρος (σελ 422): <<Σοβαρολογώ ότι η διττή Κρίση που αντιμετωπίζει η ευρωζώνη θα μπορούσε να επιλυθεί χωρίς καθυστέρηση.>>

Σύμφωνα με τον κ. Βαρουφάκη τα τρία θέματα που άπτονται αλλαγής είναι:

1. Η ενοποίηση του τραπεζικού συστήματος της ευρωζώνης, η ευρωπαϊκή πλέον επιτήρηση των τραπεζών και ο όρος, για να συνεχίσει η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα να βοηθάει τις τράπεζες, ότι οι τράπεζες θα αποδεχτούν να δεχτούν κεφάλαια από το EFSF (με αντάλλαγμα μετοχές τους) που θα τους καλύψουν τις 'μαύρες τρύπες' ώστε να μη συνεχίζουν να λειτουργούν υπό το φόβο της πτώχευσης και με αρνητικά οικονομικά δεδομένα.
2. Το δεύτερο βήμα που πρέπει να γίνει είναι η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα να λειτουργήσει ως μοχλός που βοηθά την ευρωζώνη να μειώσει το συνολικό δημόσιο χρέος, θέτοντας έτσι το χρέος των υπερχρεωμένων κρατών – μελών σε βιώσιμη πορεία. Η βασική ιδέα δεν είναι να τυπώνει η ΕΚΤ χρήμα για να αγοράζει τα ομόλογα των κρατών – μελών, αλλά να δανείζεται στις διεθνείς χρηματαγορές (εκδίδοντας η ίδια δικά της ομόλογα) για να εξυπηρετήσει το κατά Maastricht χρέος κάθε κράτους – μέλους. Φυσικά το ομόλογο θα τα αποπληρώνει το κάθε κράτος μέλος σε βάθος χρόνου και με επιτόκια που θα εξασφαλίζει εκ μέρους των κρατών – μελών η ΕΚΤ. Ουσιαστικά, η ΕΚΤ θα είναι ο μεσάζων των κρατών – μελών στις διεθνείς χρηματαγορές για να μπορέσει να τους εξασφαλίσει μακροχρόνια αποπληρωμή δανείων με χαμηλά επιτόκια. Δηλαδή ευνοϊκότερους όρους δανειοδότησης.
3. Το τρίτο βήμα είναι η πρόσθεση του Μηχανισμού Ανακύκλωσης των Πλεονασμάτων που ως τώρα δεν διαθέτει η Ευρωπαϊκή Ένωση. Πρόκειται

ουσιαστικά για την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, η οποία σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα θα εκπονεί επενδύσεις σε ολόκληρη την Ευρώπη της τάξης του 8% του ΑΕΠ της ευρωζώνης και θα επενδύονται παραγωγικά ετησίως με τη χρηματοδότηση να γίνεται 50% από την ίδια την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων και 50% από επιπλέον ομόλογα έκδοσης της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας τα οποία (όπως και τα ομόλογα της Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων) θα αποπληρώνονται από τις χρηματοδοτούμενες επιχειρηματικές δραστηριότητες. Εφόσον η διανομή των κεφαλαίων αυτών γίνει στη βάση της αρχής των παραγωγικών επενδύσεων σε ελλειμματικές περιοχές της ευρωζώνης, η ευρωζώνη θα έχει αποκτήσει το Μηχανισμό Ανακύκλωσης Πλεονασμάτων που της έλειπε εξ αρχής²⁹.

Μια άλλη πρόταση στην εξυγίανση των οικονομικών της ευρωζώνης και στην διέξοδο από την κρίση είναι από το κ. Ορφανίδη, διοικητή της Κεντρικής Τράπεζας της Κύπρου. Πάλι οι πυλώνες για την έξοδο από την κρίση είναι τρεις:

1. έγκαιρη παρέμβαση των εποπτικών αρχών
2. εξυγίανση των τραπεζών και
3. αφερεγγυότητα - διαδικασίες εκκαθάρισης

Έγκαιρη παρέμβαση

Η λήψη μέτρων έγκαιρα, όταν τα προβλήματα είναι στο αρχικό στάδιο, συνεπάγεται, βέβαια, χαμηλότερο κόστος. Οι εποπτικές αρχές χρειάζονται μια ισχυρότερη δέσμη εναρμονισμένων εργαλείων τα οποία να μπορούν να χρησιμοποιούν για αποφυγή της κατάρρευσης χρηματοοικονομικών ιδρυμάτων ή τουλάχιστον για περιορισμό των προβλημάτων. Η συνεργασία μεταξύ των εποπτικών αρχών που έχουν αρμοδιότητα για διασυνοριακές τράπεζες είναι επίσης σημαντική για έγκαιρη και αποτελεσματική δράση. Η πρόσφατη κρίση δείχνει ότι θα πρέπει να επιδιωχθεί η μέγιστη δυνατή εναρμόνιση και σε αυτό τον τομέα, συμπεριλαμβανομένων και κοινών κριτηρίων για ενεργοποίηση των μέτρων.

²⁹ Βαρουφάκης, Ι. (2011) Παγκόσμιος Μινώταυρος, Εκδόσεις Λιβάνη

Εξυγίανση τραπεζών

Σε περίπτωση που δεν αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά τα προβλήματα μιας τράπεζας με την έγκαιρη παρέμβαση, η εξυγίανση περιλαμβάνει την αναδιοργάνωση της τράπεζας με το χαμηλότερο κόστος για την οικονομία και την κοινωνία προτού η τράπεζα καταστεί αφερέγγυα και οδηγηθεί σε εκκαθάριση. Τα μέτρα εξυγίανσης που θα μπορούσαν να λάβουν οι αρμόδιες αρχές περιλαμβάνουν, για παράδειγμα, την αλλαγή της διευθυντικής ομάδας, ενδεχόμενες συγχωνεύσεις, τη μεταφορά περιουσιακών στοιχείων ή υποχρεώσεων από την προβληματική τράπεζα σε τρίτη οντότητα, τη δημιουργία 'ενδιάμεσης τράπεζας' το διαχωρισμό σε 'καλή' και 'κακή' τράπεζα, ώστε να διατηρηθεί η αξία των εναπομείναντων περιουσιακών στοιχείων και να διευκολυνθεί η γρήγορη επανέναρξη παραγωγικής χρήσης τους.

Για τη λήψη τέτοιων μέτρων απαιτείται το κατάλληλο νομικό πλαίσιο, εφόσον μάλιστα τα μέτρα εξυγίανσης είναι δυνατόν να συγκρούονται με τα δικαιώματα των μετόχων με βάση τους περί εταιρειών ή άλλους νόμους. Δυστυχώς, στις περισσότερες χώρες της ΕΕ δεν υπάρχει σήμερα τέτοιο νομικό πλαίσιο. Επιπλέον, τα μέτρα εξυγίανσης συνεπάγονται κόστος που θα πρέπει να χρηματοδοτηθεί. Το κόστος αυτό θα πρέπει να καλυφθεί, στο μέγιστο δυνατό βαθμό, από τον ίδιο το χρηματοοικονομικό τομέα, πρωτίστως από τους μετόχους και τους ακάλυπτους πιστωτές, σύμφωνα με την αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει». Αν και υπάρχει γενική συμφωνία επί της αρχής, σε παγκόσμιο επίπεδο (για παράδειγμα G20, 2010 και Συμβούλιο ΕΕ, 2010), υπάρχουν διαφορετικές απόψεις και προσεγγίσεις για τα μέσα χρηματοδότησης αλλά και για το επίπεδο των αρχών (ΕΕ ή εθνικές αρχές) που θα είναι υπεύθυνες για την εξυγίανση διασυνοριακών τραπεζών. Μια επιλογή που συζητείται είναι η επιβολή τελών στις τράπεζες. Είναι ακόμα αναγκαία η ανάλυση ζητημάτων που αφορούν τα κίνητρα των τραπεζών και τον ηθικό κίνδυνο.

Αφερεγγυότητα - Διαδικασίες εκκαθάρισης

Αν τα μέτρα εξυγίανσης δεν μπορούν να οδηγήσουν την προβληματική τράπεζα, ή μέρος της, σε βιώσιμη πορεία, τότε θα πρέπει να διασφαλίζεται η ομαλή εκκαθάριση της τράπεζας. Τα συστήματα εκκαθάρισης των 27 χωρών της ΕΕ έχουν ουσιώδεις διαφορές και απαιτούνται πρωτοβουλίες για εναρμόνισή τους. Η πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για σύσταση ομάδας εμπειρογνομόνων για το δίκαιο αφερεγγυότητας είναι θετική. Η εναρμόνιση των διαφορετικών συστημάτων εκκαθάρισης είναι ίσως δύσκολη, αλλά σίγουρα είναι εφικτή. Ως πρώτο βήμα, θα

πρέπει τουλάχιστον να διασφαλίσουμε ότι τα εθνικά συστήματα θα υποστηρίζουν τα μέσα εξυγίανσης που θα εισαχθούν για διασυνοριακούς τραπεζικούς ομίλους³⁰.

Μία άλλη εντελώς διαφορετική πρόταση για αντιμετώπιση της κρίσης έρχεται από το μεγαλοεπενδυτή Τζορτζ Σόρος. Ο Τζορτζ Σόρος είναι γνωστός και ως ο άνθρωπος που νίκησε τη Τράπεζα της Αγγλίας το 1992 κερδίζοντας 1 δις. δολάρια, ποντάροντας ότι η Τράπεζα της Αγγλίας θα αναγκαζόταν να υποτιμήσει τη βρετανική λίρα. Η άποψη του Σόρος έχει ενδιαφέρον αφού προτείνει μία εντελώς διαφορετική πρόταση σχετικά με το πώς θα μπορούσε η Ευρώπη να αντιμετωπίσει την κρίση.

Σύμφωνα λοιπόν με τον Σόρος, μία ευρωζώνη χωρίς τη Γερμανία και με ένα ασθενέστερο ευρώ του οποίου θα ηγείτο η Γαλλία, θα μπορούσε να είναι πιο ανταγωνιστική στις εξαγωγές. Η Γερμανία δεν θα πιέσει την Ελλάδα να εγκαταλείψει το ευρώ, αλλά ότι θα συνεχίσει να παρέχει την υποστήριξή της για την εξυπηρέτηση του χρέους της με αντάλλαγμα σκληρή δημοσιονομική πολιτική εκτιμά ο μεγαλοεπενδυτής.

«Νομίζω ότι η Γερμανία θα συνεχίσει την σκληρή γραμμή της έναντι της Ελλάδας αλλά δεν θα φθάσει στο σημείο να την πιέσει να εγκαταλείψει το ευρώ ή την ΕΕ», ανέφερε χαρακτηριστικά σε συνέντευξή του στο Reuters.

Ο κ. Σόρος πρότεινε επίσης το Βερολίνο να φύγει από την ευρωζώνη, αν δεν είναι έτοιμο να αναλάβει ηγετικό ρόλο και να βοηθήσει τα αδύναμα κράτη - μέλη να βγουν από τον φαύλο κύκλο της ύφεσης. «Η Γερμανία θα πρέπει ή να ηγηθεί προωθώντας πολιτικές ανάπτυξης, πολιτικής ολοκλήρωσης αλλά και να μοιραστεί το βάρος των χρεών αναλαμβάνοντας το κόστος της ηγεσίας, ή να φύγει από το ευρώ μέσω ενός φιλικού διακανονισμού», σημείωσε σε συνέντευξή του. Ο μεγαλοεπενδυτής εκτιμά ότι χωρίς χαλάρωση της αυστηρής δημοσιονομικής πολιτικής που επιβάλει το Βερολίνο και πρωτοβουλίες που θα οδηγήσουν τις οικονομίες του Νότου σε ανάπτυξη και έξοδο από την κρίση, ενδεχομένως να μην επιτευχθεί η ευρωπαϊκή ενοποίηση.

³⁰ Ορφανίδης, Αθ. Κεντρική Τράπεζα Κύπρου *Η Σταθερότητα του Χρηματοπιστωτικού Τομέα: Προβληματισμοί και Συμπεράσματα από την Κρίση για την Ευρώπη*. (διαθέσιμο στο: http://www.centralbank.gov.cy/media/pdf_gr/NPWG_No11_122010_.pdf)

Ο Σόρος υποστήριξε μάλιστα πως μία ευρωζώνη χωρίς τη Γερμανία και με ένα ασθενέστερο ευρώ του οποίου θα ηγείτο η Γαλλία, θα μπορούσε να είναι πιο ανταγωνιστική στις εξαγωγές και να εξυπηρετεί το χρέος της φθηνότερα. Για να μη συμβεί αυτό, είπε, το Βερολίνο θα πρέπει να αναλάβει ηγετικό ρόλο, εγκαταλείποντας την ιδεολογική αντίθεση της Bundesbank στην απευθείας χρηματοδότηση των κρατών από την ΕΚΤ και την εμμονή της στον αυστηρό περιορισμό του πληθωρισμού κοντά στο 2%.

Η συνέντευξή του τελειώνει με μία πρόταση που προτείνετε και από άλλους οικονομολόγους όπως αυτή του κ. Βαρουφάκη: το κοινό ομολόγο. Χαρακτηριστικά αναφέρει ο κ. Σόρος στην συνέντευξή του ότι: «Αυτό που χρειάζεται η ευρωζώνη είναι ένα είδος κοινού ομολόγου, κάτι το οποίο δεν είναι όμως αποδεκτό από τη Γερμανία», είπε. «Δευτερευόντως χρειάζεσαι τη δυνατότητα να αναπτυχθείς, χρειάζεται ένα σχέδιο ανάπτυξης, κάτι το οποίο η Γερμανία δεν εφαρμόζει στην Ευρώπη.»

Σε αυτό που φαίνεται να συγκλίνουν οι διάφορες γνώμες για την έξοδο της Ευρώπης από την κρίση είναι η ανάπτυξη, η οποία θα έρθει μέσα από τις επενδύσεις. Επίσης, φαίνεται ότι το ευρωομολόγο αποτελεί μία ουσιαστική λύση για τη μείωση των επιτοκίων και ταυτόχρονα μείωση του κόστους δανεισμού των κρατών – μελών.

5.4 ΠΩΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΕ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ Η ΙΣΛΑΝΔΙΑ

Η ανάκαμψη οφείλεται στο γεγονός ότι οι Ισλανδοί αντιμετώπισαν με εντελώς διαφορετικό τρόπο την κρίση σε σχέση με τις χώρες της Ευρωζώνης, σημειώνει ο κ. Γκρίμσον, πρόεδρος της χώρας. Η Ισλανδία κατάφερε να υπερβεί με επιτυχία την κρίση, επειδή την αντιμετώπισε με εντελώς διαφορετικό τρόπο από ότι οι χώρες της Ευρωζώνης, δηλώνει σε συνέντευξή του στην Deutsche Welle. Η κατάσταση στην Ισλανδία, ένα από τα πρώτα θύματα της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008, ήταν, κατά πολλούς, χειρότερη και από εκείνη της Ελλάδας. Σήμερα, όμως, η οικονομία της αναπτύσσεται με ικανοποιητικούς ρυθμούς και η ανεργία μειώνεται.

Σύμφωνα με τον πρόεδρο της χώρας, η ανάκαμψη οφείλεται στο γεγονός ότι οι Ισλανδοί αντιμετώπισαν με εντελώς διαφορετικό τρόπο την κρίση σε σχέση με τις χώρες της Ευρωζώνης. «Κατ' αρχήν διαπιστώσαμε νωρίς πως δεν πρόκειται μόνο για

μια χρηματοπιστωτική και οικονομική κρίση, αλλά για μια βαθιά πολιτική και κοινωνική κρίση. Και αυτό μας οδήγησε σε μεταρρυθμίσεις στα εν λόγω πεδία», λέει στην DW. Επιδιώξαμε να αποδώσουμε δικαιοσύνη και παράλληλα να αλλάξουμε τους μηχανισμούς λήψης αποφάσεων, αναφέρει χαρακτηριστικά, προσθέτοντας πως ο δεύτερος λόγος της επιτυχίας είναι ότι η χώρα δεν τήρησε τις δυτικές συνταγές για την αντιμετώπιση της κρίσης.

Με λίγα λόγια η Ισλανδία δεν έκανε τίποτε για να διασώσει τις τράπεζές της, λέει ο Γκρίμσον, εξηγώντας τους λόγους. «Αφήσαμε τις τράπεζες να χρεοκοπήσουν. Διερωτήθηκα πολλές φορές γιατί να αντιμετωπίσουμε τις τράπεζες σαν να είναι οι Άγιοι Τόποι της οικονομίας. Τι είναι αυτό που ξεχωρίζει τις τράπεζες από άλλες επιχειρήσεις;», αναφέρει. Σύμφωνα με τον ισλανδό πρόεδρο, «οι τράπεζες είναι μεγάλες ιδιωτικές επιχειρήσεις και όταν διαπράττουν μεγάλα λάθη θα πρέπει να χρεοκοπούν. Σε διαφορετική περίπτωση τους δημιουργούμε την εντύπωση πως ό,τι μπορούν να παίρνουν μεγάλα ρίσκα χωρίς ευθύνη. Όταν έχουν επιτυχία σημειώνουν μεγάλα κέρδη και όταν αποτυγχάνουν θα καλείται ο φορολογούμενος να πληρώσει τον λογαριασμό».

Ο Όλαφουρ Γκρίμσον δεν κρύβει ότι επικρίθηκε έντονα η ισλανδική πολιτική για την αντιμετώπιση της κρίσης. Οι περισσότεροι ευρωπαϊκοί θεσμοί εξέφρασαν την αντίθεσή τους στον ισλανδικό δρόμο, ενώ ακόμη και σήμερα πολλοί υποστηρίζουν ότι η Ισλανδία τα κατάφερε επειδή απλά είχε το δικό της νόμισμα και δεν ήταν μέλος της Ευρωζώνης. «Φυσικά και βοήθησε πολύ το γεγονός ότι είχαμε το δικό μας νόμισμα», λέει. «Προχωρήσαμε στην υποτίμηση της κορώνας και αυτό ήταν σημαντικό. Ωστόσο, όλες οι άλλες κινήσεις που κάναμε δεν είχαν σχέση με την υποτίμηση. Στηρίξαμε το σύστημα προνοίας. Δώσαμε τη δυνατότητα στους πολίτες να συμμετάσχουν στις πολιτικές και κοινωνικές μεταρρυθμίσεις. Αφήσαμε τις τράπεζες να χρεοκοπήσουν και φτιάξαμε άλλες. Αυτά θα τα κάναμε ακόμη και εάν ήμασταν μέλος της Ευρωζώνης», διευκρινίζει ο ισλανδός πρόεδρος.

Ο ίδιος εκτιμά πως η ισλανδική εμπειρία μπορεί να λειτουργήσει ως «εγερτήριο κάλεσμα» για τους άλλους. «Να τους κάνει να επανεξετάσουν τις καθεστηκικές στρατηγικές των τελευταίων 30 ετών», σημειώνει.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα συμπεράσματα που βγαίνουν από την παρούσα εργασία είναι ποικίλα: από το ελλιπές χρηματοπιστωτικό ελεγκτικό πλαίσιο μέχρι τον τρόπο αντιμετώπισης της κρίσης.

Η δομή και η σύσταση της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει ιδιαιτερότητες ως προς το κοινωνικό, πολιτικό, πολιτισμικό και οικονομικό περιβάλλον της κάθε χώρας. Αυτό συνεπάγεται δύο πράγματα:

1. ότι οι αποφάσεις για οποιαδήποτε μέτρα είτε δημοσιονομικά είτε οποιασδήποτε άλλης μορφής πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της κάθε χώρας – μέλους ώστε να είναι πιο εύκολο να εφαρμόζονται, και
2. είναι πολύ δύσκολο η Ευρώπη να αποτελέσει το παράλληλο παράδειγμα των ΗΠΑ.

Δεδομένου λοιπόν της μέχρι σήμερα προσπάθειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης να αντιμετωπίσει την κρίση και να καταστήσει τα δημοσιονομικά της κάθε 'προβληματικής' οικονομίας βιώσιμα, δεν φαίνεται να το έχει πετύχει μέσω της πολιτικής της λιτότητας που εφαρμόζει. Στις ΗΠΑ είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθεί και δημοσιονομική και νομισματική πολιτική. Στην Ευρώπη η προσπάθεια αυτή γίνεται μόνο μέσω σκληρής δημοσιονομικής πολιτικής η οποία σε συνάρτηση με τη σταθερή νομισματική πολιτική δεν δίνουν το περιθώριο ορθής αντιμετώπισης της κρίσης.

Από τα αποτελέσματα της εφαρμογής της πολιτικής της λιτότητας που έχουν εφαρμοστεί μέχρι σήμερα, φαίνεται ότι ο μηχανισμός αντιμετώπισης της κρίσης της ευρωζώνης δεν είναι αποτελεσματικός και μάλιστα λαμβάνοντας υπόψη τις εναλλακτικές προτάσεις που διατυπώνονται θα μπορούσε να βγει το συμπέρασμα ότι η Ευρώπη στερείται λύσεων και φορέων που θα μπορούσαν να αποκαταστήσουν την κοινωνική και οικονομική ευημερία της Ένωσης.

Υπάρχουν λύσεις όπως το ευρώ-ομόλογο, η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων και ο διαφοροποιημένος ρόλος που θα μπορούσε να ασκήσει η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα που θα μπορούσαν να εντάξουν την Ευρωπαϊκή Ένωση σε τροχιά ανάπτυξης άμεσα και με λιγότερες διακυμάνσεις.

Σίγουρα, καταλήγοντας θα πρέπει να επισημανθεί το ελλιπές χρηματοπιστωτικό ελεγκτικό πλαίσιο της ευρωζώνης και η επενδυτική στρατηγική που θα βγάλει την ευρωζώνη από την ύφεση. Ο χρηματοπιστωτικός τομέας αποδείχθηκε ευάλωτος και ζημιογόνος παράγοντας για την Ευρώπη. Από τη μία αποτέλεσε την αρχή του προβλήματος αλλά και από την άλλη συνέχισε την αρνητική επίδραση του πάνω στους ήδη ελλειμματικούς κρατικούς προϋπολογισμούς, με το μέγιστο αρνητικό στοιχείο να είναι η σκληρή πολιτική λιτότητας που πρέπει να επωμιστούν χιλιάδες πολίτες για να μην πτωχεύσουν τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα.

Κλείνοντας, η κρίση του 2008, ξεκίνησε από τα στεγαστικά δάνεια των ΗΠΑ και κατέληξε μέσω ενός μη αξιόπιστου, όπως αποδείχτηκε, χρηματοπιστωτικού κύκλου, να επηρεάσει την τύχη πολλών άλλων κρατών παγκοσμίως. Όπως αναφέρει και ο κ. Βαρουφάκης στο βιβλίο του Παγκόσμιος Μινώταυρος, ο παγκόσμιος αυτός μινώταυρος, τα αμερικανικά ελλείμματα, είναι αυτά τα οποία ευθύνονται σε βάθος για την σημερινή εικόνα. Ο μόνος τρόπος να νικηθεί ο μινώταυρος αυτός και να αναδομηθεί παγκόσμια οικονομία σε στέρεες βάσεις είναι να υπάρξει ανακύκλωση πλεονασμάτων, και εάν είναι δύσκολο να στηθεί ένας τέτοιος παγκόσμιος μηχανισμός, τουλάχιστον μία ενδοευρωπαϊκή κίνηση θα μπορούσε να σταματήσει τη σημερινή εφιαλτική πορεία των επιμέρους οικονομιών της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βαρουφάκης, Ι. (2011) *Παγκόσμιος Μινώταυρος*, Εκδόσεις Λιβάνη
- Βαρουφάκης, Ι. Άρθρο *Εγκληματικό λάθος*
- Ευρωπαϊκή Ένωση
- Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
- Ευρωπαίοι Οικονομολόγοι για την Εναλλακτική Οικονομική Πολιτική στην Ευρώπη, *Η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση σε σταυροδρόμι Εμβάθυνση της δημοκρατίας για σταθερότητα, αλληλεγγύη και κοινωνική δικαιοσύνη* Υπόμνημα 2012
- Θεοφιλάκου, Ν. & Στουρνάρας, Γ. *Η Δυναμική του χρέους στις χώρες της ΟΝΕ και οι αντιδράσεις των χρηματοπιστωτικών αγορών.*
- ΙΝΕ, Ινστιτούτο Εργασίας, ΓΣΕΕ, *Η Τριπλή Κρίση που απειλεί την ευρωζώνη: Κρίση Τραπεζικού Τομέα, Κρίση Δημοσίου Χρέους, Κρίση Στάσης Επενδύσεων*
- Καμπόλη, Χ. & Τραυλός, Ν. *Τα αίτια της πρόσφατης παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης*
- Κόνσολας Ν, “*Σύγχρονη Περιφερειακή Οικονομική Πολιτική*”, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1997
- Κοτιός, Α. *Σημειώσεις Μαθήματος Ανάλυση και Διαχείριση Διεθνών Οικονομικών Κρίσεων*
- Κουφάρης, Γ. (2010) *Η παγκόσμια οικονομική κρίση και οι χρηματιστηριακές αγορές*
- Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Ινστιτούτο Στατιστικής Τεκμηρίωσης, Ανάλυσης και Έρευνας.
- Ορφανίδης, Αθ. Κεντρική Τράπεζα Κύπρου *Η Σταθερότητα του Χρηματοπιστωτικού Τομέα: Προβληματισμοί και Συμπεράσματα από την Κρίση για την Ευρώπη*
- Παπασωτηρίου, Γ. Άρθρο *Η κρίση*

Πετράκος, Rodriguez – Pose, “ Περιφερειακές ανισότητες στην Ευρωπαϊκή Ένωση”,
ΤΟΠΟΣ: Επιθεώρηση Χωρικής Ανάπτυξης, Σχεδιασμού και Περιβάλλοντος, 20-
21/2003

Τράπεζα της Ελλάδος

Χαρδούβελης, Α. Γ. Άρθρο *Επιπτώσεις και προοπτικές της διεθνούς
χρηματοοικονομικής κρίσης στην ευρύτερη περιοχή μας*

Χρηστίδης, Γ. Άρθρο *Οι οικονομικές κρίσεις που συγκλόνισαν τον κόσμο*

Eurostat, Στατιστικές Δημοσίων Οικονομικών

Mankiw, N. G *Μακροοικονομική Θεωρία* 4^η Έκδοση, Gutenberg, Αθήνα

Mihaly Simai *Το Φόντο, Τα Χαρακτηριστικά Και Οι Συνέπειες Της Τρέχουσας
Παγκόσμιας Κρίσης Και Η Μετάβαση Στον Κόσμο Μετά Την Κρίση*

Διαδίκτυο

Wikipedia.com

Tovima.gr

Europe.eu

Ecb.eu

Protagon.gr

Kathimerini.gr

yanisvaroufakis.eu

financialtimes.com

vorla.gr

makthes.gr

capital.gr

ineobservatory.gr